

PELSON VANKILAN

OHJELMA-, PÄIHDE- JA MIELENTERVEYSTYÖN SUUNNITELMAN
KEHITTÄMISPROJEKTI

Irene Rehnback

Opinnäytetyö

Kevät 2011,

Diakonia- ammattikorkeakoulu,

Pohjoinen, Oulu.

TIIVISTELMÄ

Rehnbäck, Irene. ”Pelson vankilan ohjelma-, päihde- ja mielenterveystyön suunnitelma”. Oulu, kevät 2011, 23 s + 42 liitettä.

Diakonia-ammattikorkeakoulu, Pohjoinen, Oulu, hoitotyön koulutusohjelma, sairaanhoitaja (AMK), monimuotokoulutus.

Opinnäytetyön tehtävänä oli tuottaa Pelson vankilan ohjelma-, päihde- ja mielenterveystyöhön suunnitelma. Suunnitelmaan on koottu kuntouttavan toiminnan kokonaisuus Pelson vankilassa. Suunnitelma on tarkoitettu ohjaajille ohjelma-, päihde- ja mielenterveystyön kehittämisen tueksi. Kuntouttava toiminta edellyttää henkilökunnan tiivistä yhteistyötä. Suunnitelma on kehitetty projektityön menetelmin. Opinnäytetyön tavoitteena oli kehittää vankien kuntoutusta Pelson vankilassa.

Jatkokehittämishaasteena on arvioida suunnitelman toteutumista ja kehittää sen perusteella toimintoja eteenpäin.

Asiasanat: projektityö, kuntoutus, vankeinhoito, yhteistyö, kehittäminen

ABSTRACT

Rehnbäck. Irene. "A plan of program work and intoxicant and mental health care for Pelso prison". Oulu, spring 2011, 23 pages + 42 appendices. Language: Finnish.

Diakonia University of Applied Sciences, Diak North, Oulu Unit, Degree Programme in diaconal, social welfare, health care and education. Registered Nurse.

The task of the thesis was to produce a plan of program work and also intoxicant and mental health care for Pelso prison (Finland). The entire rehabilitative activity in Pelso prison was gathered for the plan. The plan is ment to support counsellors to develop program work and intoxicant and mental health care. Rehabilitative activity requires close cooperation of the staff. The plan was carried out as a project.

The aim of the thesis was to improve the rehabilitation work for prisoners in Pelso prison.

Further studies should evaluate the realization of the plan and to develop further activities on the basis of it.

Keywords: project work, rehabilitation, prisoner care, teamwork, development.

SISÄLTÖ

TIIVISTELMÄ.....	2
ABSTRACT.....	3
1 JOHDANTO.....	5
2 KUNTOUTTAVA TOIMINTA VANKILASSA.....	6
2.1 Kuntoutuksen menetelmät terveyden edistämiseksi.....	6
2.2.1 Päihdetyö kuntoutuksen menetelmin.....	7
2.2.2 Kuntouttava mielenterveystyö.....	8
2.2.3 Sosiaalinen kuntoutus.....	9
2.2 Kansallisten ohjelmien työhaasteita vankiloille.....	10
3 PROJEKTIN TOTEUTTAMINEN.....	12
3.1 Tavoite ja tehtävä.....	12
3.2 Projektin lähtökohdat ja suunnittelu.....	12
3.3 Ohjelma-, päihde- ja mielenterveystyön suunnitelman tuottaminen.....	13
3.3.1 Käyttäjien tarve.....	13
3.3.2 Suunnitelmaan tulevan aineiston hankinta ja analyysi.....	13
3.3.3 Ohjelma-, päihde- ja mielenterveystyön suunnitelman sisällön ja ulkoasun valinta.....	17
3.3.4 Ohjelma-, päihde- ja mielenterveystyön suunnitelman arviointi.....	17
4 PROJEKTIN ARVIOINTI.....	18
5 POHDINTA.....	19
LÄHTEET.....	22
LIITE 1 Sopimus opinnäyteyhteistyöstä.....	24
LIITE 2 Projektisuunnitelma.....	25
LIITE 3 Tuote.....	41

1 JOHDANTO

Ohjelmatyön ja päihde- ja mielenterveystyön kehittäminen on Pelson vankilan organisaation vankien kuntouttavaa toimintaa. Lähitulevaisuudessa Pelson vankilan työntekijöiden määrä vähenee ja toiminnot supistuvat. Vankeja pyritään tukemaan kuntoutus- ja ohjelmatoimintoihin 7 %:lla aktiivitoimintoihin käytettävästä ajasta. Henkilökunnalla on käytettävissään rajallisesti resursseja vankien kuntoutus- ja ohjelmatoimintoihin. Tästä syystä on suunniteltava huolellisesti ne toiminnot, mihin henkilökunta osallistuu ja mitä näistä tuotetaan ulkopuolisten toimesta.

Rikosseuraamusvirasto ja sen alaisuudessa toimivat Kriminaalihuoltolaitos ja Vankeinhoitolaitos on yhdistetty vuoden 2010 alusta Rikosseuraamuslaitokseksi. Uudistuksen myötä Rikosseuraamuslaitos on jakaantunut kolmeen rikosseuraamus-alueeseen, joita ovat Etelä-Suomen, Länsi-Suomen ja Itä- ja Pohjois-Suomen rikosseuraamusalueet. Pelson vankila kuuluu Itä- ja Pohjois-Suomen rikosseuraamusalueen Pohjois-Pohjanmaan rikosseuraamuskeskukseen. Organisaation uudistuminen vähentää Pelson vankilan vanki- ja virkamäärää. Pelson vankilaan jää 120 vankipaikkaa ja 86 työntekijää (Suunnittelun tilanne 18.8.2009, Toiminnot 120 120-paikkaiselle Pelson vankilalle 1.1.2012).

Rikosseuraamuslaitoksen toiminnan tavoitteena on yhdyskuntaseuraamusten ja vankeusrangaistusten täytäntöönpano siten, että lisätään tuomittujen valmiuksia rikoksettomaan elämäntapaan sekä edistetään heidän elämänhallintaansa ja sijoittumistaan yhteiskuntaan (Laki rikosseuraamuslaitoksesta 2009/953, 27.11.2009). Vangeille on laadittava yksilöllinen rangaistusajan suunnitelma rangaistusajan suorittamista, vapauttamista ja ehdonalaista vapautta varten (Vankeuslaki 2006/767, 30.10.2006).

Tämän opinnäytetyön tehtävänä on tuottaa suunnitelma Pelson vankilan ohjelma-, päihde- ja mielenterveystyöhön. Opinnäytetyön tavoitteena on kehittää vankeja kuntouttavaa toimintaa. Opinnäytetyössä on haluttu kuvata ohjelma-, päihde- ja mielenterveystyö samassa suunnitelmassa, koska alkoholi- ja huumeongelmat aiheuttavat mielenterveysongelmia. Terveiden edistäminen tukee vankien psyykkistä kuntoa vahvistaen vangin hyvinvointia ja kuntoutusta. Tämä on vankilassa toimivan sairaanhoitajan tehtäväalue.

2 KUNTOUTTAVA TOIMINTA VANKILASSA

2.1 Kuntoutuksen menetelmät terveyden edistämiseksi

Vankeusrangaistukseen tuomituista miehistä ja naisista suurin osa on sosiaalis-taloudellisesti huono-osaisia päihdeongelmaisia ihmisiä, joista moni kärsii eriasteisista mielenterveysongelmista. Tästä johtuen on erittäin tärkeää, että vankiloissa tehdään kuntouttavaa ja vapauteen valmentavaa työtä. (Granfelt 2010, 131.)

Rikosseuraamuslaitoksen henkilöstön tulee tiedottaa terveydenhuoltohenkilöstölle vangin mahdollisista psykiatrisista ongelmista (Vankien mielenterveyspalvelut 30/004/2010.) Henkilöstön on hyvä reagoida esim. masentuneen, psykoosiriskissä tai itsemurhavaarassa olevan vangin vointiin ja ohjata hänet terveydenhuollon palveluihin.

Rikosseuraamuslaitoksen kuntouttavan toiminnan tehtävänä on parantaa vangin valmiuksia rikoksettomaan elämään. Vangit ohjautuvat toimintoihin riski- ja tarvearvion sekä rangaistusajan suunnitelman perusteella. Rangaistusajan suunnitelmalla pyritään vaikuttamaan niihin tekijöihin, joilla on ollut yhteys vangin rikolliseen käyttäytymiseen eli kriminogeenisiin tekijöihin. Kriminogeeniset tekijät jaetaan staattisiin ja dynaamisiin riskitekijöihin. Staattisiin tekijöihin ei voida vaikuttaa, esimerkiksi antisosiaalisen käyttäytymisen historiaan. Dynaamiset riskitekijät ovat muuttuvia ja niihin on mahdollisuus vaikuttaa vankeusaikana. (Nurminen, Ahmavaara & Niiniskorpi 2008, 9-10.)

Uusimisriskitekijöitä ovat rikollista käyttäytymistä tukevat arvot, asenteet, uskomukset ja ajattelumallit, epäsosiaalinen ja rikosmyönteinen lähipiiri, impulsiivisuus, huonot ongelmanratkaisutaidot, heikko itsekontrolli, hallitsematon päihteidenkäyttö, ongelmat perhe-elämässä, talouden hallinnassa, opinnoissa, työelämässä sekä vapaa-ajan käytössä (Rikosseuraamusalan ohjelmatyön linjaukset). Vangin rikolliseen käyttäytymiseen vankilassa vaikutetaan ohjelmilla, motivoimalla, työllä, opiskelulla, arvioinnilla, taloudellisen tilanteen ja asumisen selvittelyllä, yksilökeskusteluilla, rikollisten yhteyksien vähentämisellä (osastointi, sijoittelu), päihdetyöllä, päivittäisillä laitosrutiineilla, vertaistukiryhmillä, perhesuhteiden vahvistamisella ja sosiaalisiin sidoksiin vaikuttamisella (Nurminen ym. 2008, 11-12).

2.2.1 Päihdetyö kuntoutuksen menetelmänä

Vankilan päihdetyön päämääränä on vangin hyvä terveys ja päihteettömyys vankilassa. Hänen elämänsä sosiaalisten, psyykkisten ja toiminnallisten voimavarojen kasvua tuetaan sekä pyritään muuttamaan hänen päihdekäyttäytymistään ongelmattomaksi vapaudessa. (Vankeinhoidon päihdestrategia 2005-2006.) Kuntouttavalle ja kontrolloivalle työlle asettaa suuren haasteen se, että vankilassa kohtaavat huumekauppiat ja hoitoa tarvitsevat päihdeongelmaiset vangit (Inkinen, Partanen & Sutinen 2004, 215). Päihdeproblematiikkaa (alkoholi-huume-sekakäyttö) ja ruumiillisia sairauksia on paljon. Persoonallisuushäiriöitä vangeilla on yleisemmin kuin muilla. Vangeilla on paljon sairauksista aiheutuvia seurauksia, hoidon tarvetta ja terveyspalvelujen käyttöä, alentunutta työkykyisyyttä ja työkyvyttömyyttä. (Joukamaa 2010, 74-75.)

Päihdetyö jakaantuu päihdevalvontaan, päihdehoitoon ja päihdekuntoutukseen. Päihdevalvonta tarkoittaa päihteettömyyden valvontaa ja päihderikollisuuden estämistä vankilassa. Turvallisuutta on se, että henkilökunta tuntee vangit ja ongelmiin voidaan puuttua mahdollisimman pian. Päihdetestejä otetaan päihteiden käyttöä epäiltäessä, sopimusosastoilla, joissakin päihdekuntoutusohjelmissa ja joidenkin lupien ehtona. Vankilassa tehdään myös erityistarkastuksia. Työskentelyssä toimii mukana huumekoira. (Päihdevalvonnan opas 2/2008, 5-7.)

Päihdehoidon toteuttajana terveydenhuollon rooli on keskeinen. Tulotilanteissa vangeille tehdään tulohaastattelu, päihdearvio ja tarvittaessa aloitetaan katkaisuhoido. Terveys- ja huoltohuollossa tiedotetaan vangeille päihteiden vaikutuksista ja niiden käyttöön liittyvistä terveysriskeistä sekä kerrotaan vankilassa ja vapaudessa tarjolla olevista hoito-ohjelmista. Terveys- ja huoltohuollon tehtäviin kuuluu päihdesairauksien hoito, päihdepsykiatrinen hoito, vieroitusoireiden hoito, tartuntatautien vastustamistyö, terveyskasvatus, opioidiriippuvaisten vieroitus-, korvaus- ja ylläpitohoito. Korvaushoidossa olevan vangin osallistuminen päihdekuntoutukseen, toimintoihin, hänen asuttamisensa ja avolaitoksiin sijoittaminen arvioidaan havaitun toimintakyvyn, tarpeiden ja riskin perusteella. (Päihdevalvonnan opas 2/2008, 5-7.)

Päihdekuntoutus käsittää päihdekuntoutuksen tarpeen arvioinnin, neuvontaa päihdekuntoutuksesta, retkahdushoitoa, ryhmämuotoisia päihdekuntoutusohjelmia ja

yksilötyötä. Sijoittumismahdollisuus ulkopuoliseen laitokseen ja valmentautuminen vapauteen verkostotyön keinoin on myös osa päihdetyötä. (Päihdevalvonnan opas 2/2008, 5-7.)

Vankilassa toteutetaan myös muita uusintarikollisuuteen vaikuttavia ohjelmia, jotka eivät varsinaisesti ole päihdekuntoutusta. Näistä ohjelmista hyötyvät myös päihdeongelmaiset vangit. Vankien osallistuminen päihdetyöhön ja muihin ohjelma-toimintoihin pyritään järjestämään siten, että opiskelu, työ ja vapaa-ajanharrastukset muodostavat integroidun päiväjärjestyksen. (Päihdevalvonnan opas 2/2008, 5-7.)

Päihde- ja uusintarikollisuuteen vaikuttavien ohjelmien laatuun panostetaan siten, että vankiloissa käytössä olevat ohjelmat ovat valtakunnallisesti hyväksytyjä toimintaohjelmia. Ohjelmat hyväksytään akkreditointimenettelyn kautta. Ohjelmat ovat strukturoituja, aikataulutettuja ja toteutetaan käsikirjan mukaisesti sekä kohdennetaan määritellyin kriteerein valikoiduille asiakkaille. Vaikuttavuuden tutkimisen edellytyksenä on, että kirjaukset asiakastietojärjestelmiin tehdään huolellisesti. (Rikosseuraamusalan ohjelmatyön linjaukset.) Lisäksi rikosseuraamusalalla on käytössä hyviä käytäntöjä, jotka tarkistetaan Ohjelmatyön ohjausryhmässä. Hyvät käytännöt varmistavat, että kuntouttavan toiminnan kurssit edistävät rikoksetonta elämäntapaa. (Knuuti & Vogt-Airaksinen 2010, 7.)

2.2.2 Kuntouttava mielenterveystyö

Mielenterveystyö on yksilön psyykkisen hyvinvoinnin, toimintakyvyn ja persoonallisen kasvun edistämistä ja mielensairauksien ja muiden mielenterveyshäiriöiden ehkäisemistä, parantamista ja lievittämistä (Mielenterveyslaki 1116/1990). Mielenterveyshäiriöt ovat vangeilla yleisiä. Vankilassa voidaan vaikuttaa useisiin yksilön mielenterveyttä suojaaviin sisäisiin ja ulkoisiin tekijöihin. Toisaalta vankeusaika voi lisätä mielenterveysongelmia. Mielenterveyttä suojaavista yksilön sisäisistä tekijöistä voidaan vaikuttaa esimerkiksi terveyteen, itsetuntoon, hyväksytyksi tulemisen tunteeseen, oppimiskykyyn, ongelmanratkaisu-, ristiriitojen käsittely- ja vuorovaikutustaitoihin.

Vankila voi tarkoittaa monelle vangille ulkoisia suojaavia tekijöitä esimerkiksi sosiaalista tukea, koulutus- ja työllistymismahdollisuuksia, turvallista ympäristöä, myönteisiä malleja, ruokaa ja suojaa. Vangeista ja kuntouttavista toiminnoista on tehty monia tutkimuksia ja selvityksiä. Mielenterveyttä haavoittavat sisäiset tekijät (syntynäinen sairaus tai vamma, itsetunnon haavoittuvuus, avuttomuuden tunne, huonot ihmissuhteet, seksuaaliset ongelmat, huono sosiaalinen asema, eristäytyneisyys, vieraantuneisuus, laitostuminen) ja ulkoiset tekijät (nälkä ja puute, suojattomuus ja kodittomuus, erot ja menetykset, hyväksikäyttö ja väkivalta, psyykkiset häiriöt perheessä, päihteet, kulttuuriset ristiriidat, syrjintä, leimaaminen, autonomian puute, kiusaaminen vertaisryhmässä, työttömyys, köyhyys, haitallinen ympäristö) tulevat merkittävästi esille vankien elämänhistorioissa.

Vankien terveydenhuoltoa koskevat samat lait kuin vankilan ulkopuolella tapahtuvassa terveydenhuollossa. Vankien mielenterveyspalvelut on ensisijaisesti järjestettävä avopalveluina vankilan poliklinikalla. Psykiatrinen avohoito toteutetaan yhteisymmärryksessä vangin kanssa ”Vankien terveydenhuollon järjestäminen 29/004/2010” –määräyksien mukaan. (Vankien mielenterveyspalvelut 30/004/2010.)

Välittömiä kriisi- ja mielenterveyspalveluja olisi tärkeää tarjota yllättävissä stressitilanteissa, joissa vanki on esim. saanut huonoja uutisia tai kohdannut jonkin menetyksen. Palvelujen tulisi olla perustua mieluummin vuorovaikutukseen ja keskusteluun kuin pelkkään lääkehoitoon. (Haapasalo 2008, 242.)

2.2.3 Sosiaalinen kuntoutus

Sosiaaliseen kuntoutukseen sisältyy arjen taidot ja sosiaaliset taidot, perhesuhteiden ylläpitäminen ja kehittäminen sekä vapautumisen valmistelu. Myös vankien sielunhoito on osa vankien kuntouttavaa toimintaa. Jo vankeusaikana on alettava rakentamaan vankilasta vapautumisen jälkeistä elämää. Näin ollen vangille on annettava mahdollisuus parantaa tietojaan ja taitojaan, joilla hän voi lisätä kykyjään hallita elämäänsä. Vapautumisen valmistelu on tärkeää, koska vapautumisvaihe on yleensä kriittisin vaihe siltä kannalta, mihin vapautuva suuntautuu elämässään. (Karsikas & Vesterbacka 2006, 241-248.)

Verkostonäkökulma huomioi ihmisen vastuun omasta ja toisten sosiaalisesta tilanteesta. Siinä on kysymys asiakkaan, perheen, muun lähiverkoston jäsenen ja eri viranomaisorganisaatioiden kohtaamisesta. Voidaan puhua myös rajasysteemeistä, kun asiakkaan ja viranomaisten verkostot muodostavat hetkellisiä yhteistyöverkostoja. (Heikkinen-Peltonen, Innamaa & Virta 2008, 129.)

2.2 Kansallisten ohjelmien työhaasteita vankiloille

Valtioneuvoston periaatepäätös huumausainepoliittisesta yhteistyöstä vuosille 2008-2011 edellyttää, että vankeusrangaistuksen vaikuttavuutta parannetaan suunnittelemalla rangaistus aika ja vapautuminen yksilöllisesti. Sijoittajayksikkötoimintaa kehitetään ja päihdekuntoutusta ja lähityötä vankiloissa lisätään. Valvotun koevapauden tukitoimia ja vapautuvien vankien jälkihuoltoa kehitetään. Yhdyskuntaseuraamukseen liittyvää päihdekuntoutusta tehostetaan sekä nuorisorangaistukseen tuomittujen kuntoutusmahdollisuuksia parannetaan. Huumausainerikollisuuden torjunta ja huumausaineriippuvaisten hoito ja huumeongelman haittojen vähentäminen on osa vankilan toimintaa. (Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisu 2007:22.)

Kansallisessa mielenterveys- ja päihdesuunnitelmassa painotetaan asiakkaan aseman vahvistamista, mielenterveyden ja päihhteettömyyden edistämistä. Edelleen pyritään ongelmien ja haittojen ehkäisyyn sekä kaikkien ikäryhmien mielenterveysongelmien hoidon järjestämiseen toiminnallisena kokonaisuutena. Suunnitelman mukaan vankilaaikana pitkäaikaiseen päihdekuntoutukseen osallistuneen hoidon jatkuminen varmistetaan velvoittamalla kotikunta järjestämään välittömästi vapautumisen jälkeen tarpeenmukaista avohoitoa tai palveluasumista. Yhdyskuntapalveluun tuomittujen ja valvottuun koevapauteen määrättyjen asiakkaiden päihdekuntoutus on toteutettava suunnitelmallisesti kriminaalihuoltolaitoksen ja mielenterveyshäiriöiden ja päihdehoidon avohoitoyksikön yhteistyönä. (Sosiaali- ja terveysministeriön selvityksiä 2009:3, 33.)

Rikoksentorjuntaneuvosto suosittaa, että mm. läheissuhdeväkivallan katkaisuoohjelmia laajennettaisiin useampiinkin vankiloihin. Ohjelmia tulisi suunnata kaikille niistä tarvitseville vangeille. Myös naisvangeille tarkoitettuja väkivallasta vapaaksi -ryhmiä

tulisi suunnitella ja toteuttaa. Päihdeongelmaisten vankien hoito-ohjelmia tulisi kehittää osana rangaistuksen täytäntöönpanoa ja sen jälkeen. Vankien vapauteen valmentamista ja jälkihuoltoa tulisi tehostaa, vastuuta sen järjestämisestä selkeyttää ja riittävästä resurssoinnista huolehdittava. Koska päihdeongelmiin puuttuminen voi osaltaan vähentää väkivaltaa, olisi tärkeää yleensäkin edistää väkivaltaa käyttävien päihdeongelmaisten hoitoonohjausta ja kehittää päihdepalvelujen työmuotoja väkivaltaisuuden tunnistamiseksi. (Kansallinen ohjelma väkivallan vähentämiseksi. Oikeusministeriö 2009:3.)

3 PROJEKTIN TOTEUTTAMINEN

3.1 Opinnäytetyön tavoite ja tehtävä

Opinnäytetyön tehtävä oli tuottaa suunnitelma Pelson vankilan ohjelma-, päihde- ja mielenterveystyölle. Tavoitteena oli kehittää vankien kuntouttavaa työtä Pelson vankilassa.

3.2 Ohjelma-, päihde – ja mielenterveystyön suunnitelman lähtökohdat

Lähtökohtana suunnitelma projektille oli vaikuttaa vankien rikolliseen käyttäytymiseen ja suunnitella vankien kuntouttava toiminta ja tukeminen Pelson vankilassa. Ohjelma-, päihde- ja mielenterveystyön suunnitelma on laadittu opinnäytetyönä, koska opiskelu tapahtui työn ohessa. Kuntouttavan toiminnan toteuttajina vankilassa on useita terveysalan ammattilaisia, jotka kokevat suunnitelmallisen työn mielekkääksi. Pelson vankilan henkilökunnan työpanos ja osaaminen tulee hyödynnetyksi tarkoituksenmukaisesti, kun toteutetaan ohjelma-, päihde- ja mielenterveystyön suunnitelmaa. Moniammatillisen työskentelyn ja verkostotyön kehittäminen tehostaa vankeuslain velvoittamien vapauttamis-suunnitelmien laatimista. Suunnitelmallinen henkilökunnan yhteistyön edistää työssä jaksamista, laitosturvallisuutta ja tukee resurssien riittävyyttä.

Pelson vankilan henkilökunnalla on käytettävissään rajallisesti resursseja vankien kuntoutus- ja ohjelmatoimintoihin. Lähitulevaisuudessa työntekijöiden virkamäärä, vankimäärä ja toimintojen määrä supistuvat. Tästä syystä on suunniteltava huolellisesti ne toiminnot, mihin henkilökunta voi osallistua ja mitä näistä tuotetaan ulkopuolisten toimesta. Vankien kuntouttavassa ja tukevassa toiminnassa otetaan huomioon vankien terveyden tarpeet ja rikolliseen elämäntapaan johtavat puutteet. Rangaistusajan suunnitelmien toteutuminen, rikosseuraamusalan ohjelmatyön linjaukset ja kansalliset ohjelmat asettavat työhaasteita henkilökunnalle.

Ohjelma-, päihde- ja mielenterveystyön suunnitelma tehtiin yhteistyössä Pelson vankilan henkilökunnan kanssa. Henkilöstö sitoutuu ohjelma-, päihde- ja mielenterveystyön toteuttamiseen.

3.3 Ohjelma-, päihde- ja mielenterveystyön suunnitelman tuottaminen

3.3.1 Ohjelma-, päihde- ja mielenterveystyön suunnitelman käyttäjien tarve

Pelson vankilan tehtävänä on toteuttaa laillista vankeusrangaistusten ja sakon muuntorangaistusten täytäntöönpanoa sekä tutkintavankeuden toimeenpanoa Rikosseuraamuslaitoksen tavoitteiden mukaisesti. Täytäntöönpanotehtäviä suoritettaessa huolehditaan henkilöstön, yhteiskunnan ja rangaistusta suorittavien turvallisuudesta. (Pelson vankilan työjärjestys 2010.)

Vankila on vankeusrangaistusten täytäntöönpanon ohella työtoimintaa ja kuntouttavia toimintoja järjestävä suljettu laitos. Se pyrkii toimimaan yhteistyössä ja yhteiskunnan julkisiin palveluihin integroituneella työotteella. Verkostotyöllä on merkitys vangin vapautumisen ja koevapauden järjestelyissä.

Pelson vankilassa vangit ovat eri-ikäisiä aikuisia. Valtaosa vangeista on miesvankeja. Naisille on yksi osasto, joka tulevaisuudessa mahdollisesti siirtyy toiseen vankilaan. Vankilassa on sekä tutkintavankeja että vankeusvankeja, joten on eripituisia rangaistusaikoja.

Moniammatillisen henkilöstön tavoitteena on muodostaa toisiaan täydentävä verkosto. Vankilan johtoryhmän muodostaa johtaja ja apulaisjohtajat. Apulaisjohtaja vastaa vankien työ-, kuntoutus-, koulutus- ja ohjelmatoiminnoista, sosiaali- ja päihdetyöstä sekä työnjohtohenkilöstön ja kks-sektorin henkilökunnan henkilöstöasioista ja työajan seurannasta (Pelson vankilan työjärjestys 2010). Rikosseuraamusesimiehet vastaavat asuinosausten, vastaanotto-osaston ja päivystyksen toimivuudesta sekä valvontahenkilöstön lähiesimiestehtävistä. Tehtäviin kuuluu myös rangaistusajan suunnitelmien päivitys ja koevapauksien järjestely.

Rikosseuraamusalan terveydenhuoltoyksikkö (RTHY) järjestää vangeille samantasoiset terveydenhuollon palvelut kuin siviilissä. Poliklinikan henkilöstöön kuuluvat sairaanhoitajat ja lääkäri. Koulutus- ja kuntoutussektorin (KKS) henkilöstö toteuttaa uusintarikollisuutta ehkäiseviä toimintaohjelmia, päihdekuntoutusta, muuta sosiaalista kuntoutusta, vankilasielunhoitoa sekä järjestää vangeille opiskelumahdollisuuksia. KKS-sektorilla työskentelee vankilapastori, diakoni, opinto-ohjaaja, liikunnanohjaaja, sosiaali-ohjaaja, ohjaajia ja erityisohjaaja.

Valvontasektori edistää kuntouttavaa toimintaa kontrollin ja päihdevalvonnan keinoin. Vartijat ja rikosseuraamusesimiehet tekevät perhetyötä vastaanottaessaan vankien läheisiä ja omaisia tapaamisissa, kuljettamalla vankeja tilaisuuksiin ja saatetuille poistumisluvulle ja puoltamalla lomia kotiin. Työjohtajat vastaavat työtoiminnasta ja ammatillisten koulutusten toteutumisesta. Henkilöstöä työskentelee vankilan perushuoltoon liittyvissä toiminnoissa. Nämä edistävät kuntoutumista turvaten ruokaan, toimeentuloon ja asumiseen liittyvät perustarpeet lain ja määräysten mukaisesti.

Ohjelma-, päihde- ja mielenterveystyön suunnitelmaa käyttävät työn toteuttamisen sekä perehtymisen ja tiedottamisen apuna vankilan uudet ja vanhat työntekijät, arviointikeskus, yhdyskuntaseuraamustoimisto, tarvittaessa sosiaali- ja terveystoimi ja kolmas sektori. Tärkeää on, että koko henkilöstöllä ja yhteistyökumppaneilla on tiedossa kuntouttavan toiminnan kokonaisuus. Suunnitelma helpottaa palveluohjausta, verkostotyötä ja muuta yhteistyötä eri toimijoiden välillä. Suunnitelman pohjalta laaditaan tarvittaessa tiedottamiseen toimintaesitteitä.

3.3.2 Suunnitelmaan tulevan aineiston hankinta ja analyysi

Suunnitelmaan tulevan aineiston hankinta aloitettiin tutustumalla ajankohtaiseen tietoon rikosseuraamusalan ohjelmatyöstä, päihde- ja mielenterveystyön tarpeesta vankilassa sekä rangaistusajan suunnitelmien toteuttamisesta. Tietoa löytyi laeista, kansallisista ohjelmista, rikosseuraamusalan julkaisuista ja käsikirjoista, vankeja koskevista tutkimuksista sekä ajankohtaisista rikosseuraamusalan tiedotteista.

Kirjallisen materiaalin, vankilan toimintojen, tiedossa olevien muutosten ja työntekijöiden työtehtävien pohjalta on laadittu alustava suunnitelmaluonnos tammikuussa 2010. Tuolloin oli tiedossa koko Rikosseuraamuslaitoksen organisaation uudistuminen sekä Pelson vankilan tuleva työntekijöiden virkamäärä ja vankipaikkaluku. Käytössä oli Pelson vankilan suunnittelun tilanne 18.8.2009, jossa oli hahmoteltu toiminnot 120-paikkaiselle Pelson vankilalle 1.1.2012 alkaen.

Alustavassa ohjelma-, päihde- ja mielenterveystyön luonnoksessa oli mukana perhetyö ja omaisten tuki, vankilasielunhoito ja diakoniatyö ja vankilan poliklinikka. Mielenterveyteen liittyen mukana olivat mielenterveyttä ja päihhteettömyyttä tukeva osastointi ja mielenterveyttä tukeva muu toiminta. Muita osa-alueita olivat vangin talouteen ja toimeentuloon liittyvä toiminta, kriisiapu, palveluohjaus. Verkostotyö, yhteistyö yhdyskuntaseuraamustoimistojen, oppilaitosten ja kolmannen sektorin kanssa olivat oma osa-alueensa. Vankilan päihdetyö, päihdevalvonta, päihdehoito, päihdekuntoutuks sekä ennaltaehkäisevä päihde- ja mielenterveystyö olivat oma osa-alueensa. Samoin uusintarikollisuutta ehkäisevät toimintaohjelmat ja motivoivat, ajatteluun vaikuttavat ohjelmat. Kirkon päihdetyö oli omana osa-alueenaan.

Alustava suunnitelmaluonnos toimitettiin kirjallisena työntekijöille ja ulkopuolisille toimijoille. Vastaamisaikaa annettiin noin kuukausi. Kehittämisehdotuksia saatiin; poliklinikan palveluista, vankilasielunhoidosta ja diakoniatyöstä, talouteen ja toimeentuloon liittyvästä toiminnasta, perhetyöstä ja omaisten tuesta, kriisityöstä, vankilan päihdetyöstä, uusintarikollisuutta ehkäisevistä toimintaohjelmista.

Alustavaan suunnitelmaluomukseen saatiin vastauksia deduktiivisesta sisällön analyysistä. Deduktiivisessä sisällön analyysissä analyysirunkona voi toimia strukturoitu haastattelu (Kyngäs & Vanhanen 1999, 9). Tässä kyselyssä analyysirunkona toimi alustava ohjelma-, päihde- ja mielenterveystyön suunnitelman luonnos. Vastauksista on poimittu vain se aineisto, mikä sopi analyysirunkoon. Vastaukset on pelkistetty ja ne on ryhmitelty kysymyksistä tehtyjen alakategorioiden mukaan (taulukko 1). Alakategorioiksi muodostuivat yhteistyön tarpeet, mahdollisuudet, esteet ja ongelmat sekä henkilökunnan kehittämisehdotukset ja koulutustarpeet. Yläkategoriat on muodostettu yhteistyön ja työn kehittämisen näkökulmasta. Yläkategoriat ovat yhteistyö ja kehittämistarpeet (taulukko 1).

Taulukko 1.

Taulukkoon 1 on koottu henkilökunnan näkemyksiä yhteistyöstä ja kehittämistarpeista.

YHTEISTYÖ			KEHITTÄMISTARPEET	
Yhteistyön tarpeet	Yhteistyön mahdollisuudet	Yhteistyön esteet ja ongelmat	Kehittämisehdotuksia	Henkilökunnan koulutustarpeet
vangin hoidon tarpeen arviointi	ohjaus oikealle auttamistaholle vankilassa ja siviiliä varten	toimimaton yhteistyö työkavereiden kanssa	perhe- ja läheistyöhön panostaminen	päihde- ja mielenterveysasiat
yhtenäinen suhtautuminen päihdesairauteen	motivointi	salassapitosäännöt	kriisityön tehostaminen	perhe- ja läheissuhde- väkivaltakoulutus
sektoreiden välinen yhteistyö välttämättömyys	verkostoituminen	vankilan päiväjärjestys rajoittaa	mielenterveyskuntoutuksen menetelmät	perhetyön koulutus
	yhteistyö oppilaitosten, kolmannen sektorin ym. muiden tahojen kanssa	ennakkoluulot ja aiemmat kokemukset	ohjekirjan tekeminen vangeille vankilan käytännöistä	menetelmäkoulutukset esim. sukupuu, vanhemmuuden/ parisuhteen roolikarttakoulutukset
	projektit	pitkät välimatkat	päällekkäisen työn välttäminen	velkaneuvonta
	oman yksikön yhteisissä palaverissa läsnä oleminen	lainsäädäntö	vastuun jakaminen	kriisityön lisäkoulutus
	moniammatillisuus työyhteisössä	ei tavata verkostoja	jo tehdyn työn kunnioituksen lisääminen	yhteistapaamiset samaa työtä tekevien kanssa (vertaistuki)
		vasenneongelmat	lisää henkilöresursseja	työnohjaus
		yhteydenpito-ongelmat	johdon tuki ja sitoutuminen	keskustelutaitoja
		luottamuspula		monipuolisemmin ohjelmatoimintaan
		resurssien puute		
		yhteisen ajan puuttuminen		
		työnohjauksen puuttuminen		
		henkilökunnan välinen tiedotus		

3.3.3 Ohjelma-, päihde- ja mielenterveystyön suunnitelman sisällön ja ulkoasun valinta

Ohjelma-, päihde- ja mielenterveystyön lopullinen suunnitelman sisältö on valittu vankien tarpeiden, työntekijöiden työnkuvien ja tämän hetkisten työn toteuttamismahdollisuuksien mukaan. Tuotteen sisältöön ovat vaikuttaneet henkilökunnan vastaukset. Tuotteen sisällön valintaan vaikuttivat Vankeuslaki 2006/767, 30.10.2006 ja Rikosseuraamuslaitoksen pitkän aikavälin tavoitteet, kuten uusintarikollisuuden vähentäminen, verkostoituva ja yhteiskunnan palveluihin integroitunut työote.

Tuotteen ulkoasu on laadittu opinnäytetyön edellyttämällä ulkoasu- ja muilla ohjeilla. Apuna on ollut Kohti tutkivaa ammattikäytäntöä - opas Diakonia-ammattikorkeakoulun opinnäytetöitä varten (Kuokkanen, Kivirinta, Määttä, Ockenström, 2007). Viimeistelyyn ovat vaikuttaneet ohjaavien opettajien palautteet.

3.3.4 Ohjelma-, päihde- ja mielenterveystyön suunnitelman arviointi

Projektin aikana tuotteen sisältöä on käsitelty koulutus- ja kuntoutussektorin työryhmän jäsenten kesken. Ohjelma-, päihde- ja mielenterveystyön suunnitelman rakenteeseen on merkittävästi vaikuttanut ohjaavien opettajien palautteet. Suunnitelmassa on haluttu tuoda esille rikosseuraamusalan yhteiset periaatteet. Ne koettiin tärkeäksi kokonaisuuden kannalta. Palautetta on saatu eri sektoreiden työntekijöiltä keskustelemalla palavereissa. Ohjaavalta opettajalta on saatu palautetta. Suunnitelma on laadittu muotoon, joten sitä pystyy tarvittaessa jatko kehittämään.

Vankilan Rakenteelliset muutokset, remontti ja osastojen muutokset tulevat vaikuttamaan suunnitelmaan ja sen toteutukseen. Kuntouttavan työn tarpeet voivat myös muuttua, kun vankiloihin on tehty turvallisuusselvitykset. Suunnitelman sisältöä päivitetään vuosittain. Suunnitelma on tarkoitettu lähinnä Pelson vankilan käyttöön. Sen pohjalta voidaan kuitenkin työstää esitteitä vangeille ja yhteistyökumppaneille.

4 PROJEKTIN ARVIOINTI

Projektin aloitus on lähtöisin työntekijöiltä liittyen työntekijöiden täydennyskoulutuksiin. Projektin arviointi perustuu projektisuunnitelman toteutumiseen (liitteenä 1). Projekti toteutettiin yhteistyössä henkilökunnan kanssa. Työskentelyn aikana henkilöstö on tullut tietoisemmaksi kuntouttavan toiminnan merkityksestä suhteessa rikosseuraamusalan tavoitteisiin. Suunnitelman tekeminen perustui ajatukseen vankilan kuntoutuksen kehittämisestä. Työntekijöiltä tuli ehdotukset kehittämistarpeista, koulutuksesta ja yhteistyöstä. Toteuttamista hidasti jatkuvasti vankilan muuttuva tilanne. Toisaalta projektityöskentely auttoi jaksamaan muutosten keskellä. Projektin toteuttamista varten on työnantajan kanssa tehty kirjallinen sopimus (liite 2).

5 POHDINTA

Pelson vankilan ohjelma-, päihde- ja mielenterveystyön suunnitelman tekeminen on ollut haastava projekti. Rikosseuraamusalan organisaatio on muuttunut siitä, kun opinnäytetyöprojektin suunnittelu aloitettiin. Henkilökunnan loma-ajat ja henkilöstön muuttuva tilanne ovat osaltaan vaikuttaneet siihen, ettei työ edennyt alkuperäisen suunnitelman mukaan. Suuret muutokset, kuten työnkuvan/toimenkuvan muuttuminen, entisen työpisteen loppuminen ja siirtyminen uuteen työpisteeseen, ovat vaatineet oman osansa jaksamisesta. Sitoutuminen ohjelma-, päihde, ja mielenterveystyön suunnitelman tekemiseen on ollut vaihtelevaa.

Omia oppimiskokemuksia lisäsi projektityön menetelmien oppiminen. Sisällön analyysiin perehtyminen oli osa oppimista. Kirjalliset työtaidot ovat lisääntyneet. Tämä mahdollistaa työtehtäviä. Opinnäytetyön tekeminen lisäsi tietoa vankien kuntoutumisesta. Henkilökunnan mielipiteet täsmensivät tätä tietoa. Henkilökunnan vastaukset kuvasivat eri sektoreiden työtä ja toivat esille kehittämistarpeita.

Aiheen valinta oli ajankohtainen, koska vankilan muuttuva henkilökunta- ja vankilukumäärä vaativat kuntouttavien toimenpiteiden järkevää kohdentumista. Rangaistusajansuunnitelmalla pyritään vähentämään uusintarikollisuutta ja kuntoutumaan vankia siviiliä varten. Pelson vankilan ohjelma-, päihde- ja mielenterveystyön suunnitelma ei rajoitu vain vankilan sisälle. Vangit, jotka sijoittuvat Pelson ja Oulun suljettuihin vankiloihin, tulevat yleensä Itä- ja Pohjois- Suomen alueelta. Rikollinen käyttäytyminen on uhka siviilissä ja kohdentuu tietyille alueille. Uusintarikollisuutta ehkäisevä kuntouttava toiminta auttaa vankia vapautuessa. Päihdeongelmista kärsivien kuntouttava toiminta lieventää tai vähentää alueen rikoksia vangin vapauduttua vankilasta.

Useilla vangeilla on päihdeongelman lisäksi mielenterveydellisiä ongelmia. Siviilissä he kuormittavat alueellisesti sosiaali- ja terveydenhuollon palveluita. Mielenterveydellisiin ongelmiin puuttuminen vankilassa vähentää kuormitusta siviilissä. Verkostotyön avulla luodaan hoitojatkumo siviiliin. Vangin vapautuessa hänen vapautumisensa on hyvin suunniteltu ja luotu verkostot siviilielämään. Verkostojen luominen vähentää eri

ammattikuntien edustajien kuormittavuutta siviilissä ja tuo joustavan hoitojatkumon vankilasta vapautuvalle. Jokaisen vangin rangaistusajan ohjelma-, päihde- ja mielenterveystyö vankilassa vaikuttaa eri sektoreiden toimintaan ja kuormittavuuteen. Henkilökunnan yhteistyö kehittää vankien vapauttamissuunnitelmia.

Ohjelmatyötä varten on olemassa monia laadukkaita ohjelmia. Uusintarikollisuuteen ehkäisevät ohjelmat ovat rikosseuraamusalan keskeisiä työvälineitä. Ohjelmatyön vaikuttavuutta alueellisella ja valtakunnallisella tasolla arvioidaan vaikuttavuustutkimuksien avulla. Näiden subjektiivinen hyöty vangille on vuorovaikutustaitojen kehittyminen, tunteiden hallinnan lisääntyminen ja positiiviset kokemukset. Kun vanki pyrkii eroon päihteistä ja rikoksista se hyödyttää häntä ja hänen lähiympäristöään. Yhteiskunnasta voi tulla turvallisempi ja vanki läheisineen saavuttaa paremman elämänlaadun.

Vankilat ovat näköalapaikkoja havainnoida syrjäytymistä. Syrjäytyminen vankien elämässä on yhteiskuntapoliittista (köyhyys, työttömyys, koulutuksen puute, asunnottomuus), yhteisöllistä (sidokset päihde- ja rikoskulttuuriin) ja yksilöllistä (päihde- ja mielenterveysongelmat, särkynyt äitiys/isyys, väkivalta). Näin vaikeasta tilanteesta omin voimin selviytyminen on mahdottomuus. (Laine, Hyväri, Vuokila - Oikkonen 2010, 134-135.) Kuntouttava toiminta vankilassa ehkäisee syrjäytymistä. Useat vangit tullessaan ovat vieraantuneet yhteiskunnasta, toistuvat rikos- ja vankilakierteet lisäävät syrjäytymistä. Vankilan kuntouttavalla toiminnalla tuetaan vangin paluuta yhteiskuntaan. Palveluohjaus osana kuntouttavaa toimintaa tukee vangin vapautumista ja paluuta yhteiskuntaan.

Suunnitelmaa on työstetty työaikana, joten sen käyttöoikeus on työnantajalla. Suunnitelmaa käytettäessä on mainittava alkuperäisen tekijän ja asiantuntijana toimineen ohjaajan nimi. Mahdollinen suunnitelman jatkokehittäminen on ensisijaisesti kyseisillä henkilöillä.

Ohjelma- päihde- ja mielenterveystyön suunnitelma tukee vankien terveyttä ja kuntouttavaa toimintaa. Päihde- ja mielenterveysongelmien kuntouttava toiminta on osa kokonaisvaltaista, fyysistä hyvinvointia. Suunnitelma tukee vankia terveellisempään elämään ja luo pohjaa kokonaisvaltaiselle hyvinvoinnille. Kokonaisvaltainen vangin

hyvinvointi vähentää terveydenhuollon kuluja, alueellista kuormittavuutta sekä lisää hyvinvointia.

Projektityöskentelyssä on hyödynnetty moniammatillista yhteistyötä. Suunnitelma tukee Pelson vankilan ohjelma-, ja päihde- ja mielenterveystyön kehittämistä ja kohdentamista tarkoituksenmukaisesti. Suunnitelman sisällön asiantuntijana on toiminut erityisohjaaja Taina Piltonen. Hän on tuonut oman ammattiosaamisensa ja näkemyksensä työhön. Henkilökunnan vastaukset kehittämisestä lisäsivät suunnitelman luotettavuutta ja tarvetta yhtenäistää kehittämistarpeita. Jatkokehittämishaasteena on arvioida ohjelma-, päihde, ja mielenterveystyön suunnitelman toteutumista ja kehittää toimintoja eteenpäin. Lisäksi kehittämishaasteena on kartoittaa lisää ohjelma-, päihde- ja mielenterveystyön kuntoutusmuotoja, joita on mahdollista toteuttaa.

LÄHTEET

- Granfelt, Riitta 2010. Syrjäytymisestä vapaaksi vankilassa? Psykososiaalisen työn merkitys vankien elämässä, s. 131, 134-135. Teoksessa Syrjäytymistä vastaan sosiaali- ja terveysalalla. Laine, Terhi, Hyväri, Susanna & Vuokila-Oikkonen, Päivi (toim.). Kustannusosakeyhtiö Tammi, Helsinki.
- Haapasalo, Jaana 2008. Kriminaalipsykologia. Juva: PS-Kustannus.
- Heikkinen-Peltonen, Riitta, Innamaa, Marja & Virta, Marjut 2008. Mieli ja terveys. 1. painos. Helsinki: Edita Prima, 121-129.
- Henkilökunnan virat Pelson vankilassa 1.1.2012. Lista 15.10.2009.
- Inkinen, Maria, Partanen, Airi & Sutinen, Tiina 2004. Päihdehoitotyö. 1.-3. painos. Tampere: Kustannusosakeyhtiö Tammi, 215.
- Joukamaa, Matti ja työryhmä 2010. Rikosseuraamusasiakkaiden terveys, työkyky ja hoidontarve. Rikosseuraamuslaitos, Tampereen yliopisto, Pirkanmaan sairaanhoitopiiri. Rikosseuraamuslaitoksen julkaisuja 1/2010, 74-75.
- Kansallinen ohjelma väkivallan vähentämiseksi 2005. Komiteamietintö.
- Karsikas, Vuokko & Vesterbacka, Esa 2006. Sakari Häkkinen (toim.) teoksessa Viisi leipää ja kaksi kalaa. Helsinki: Kirjapaja Oy, 238-250.
- Knuuti, Ulla ja Vogt-Airaksinen, Tiina 2010. Ohjelmatyö rikosseuraamusalalla. Rikosseuraamuslaitos, keskuhallintoyksikkö, 2010, 7.
- Kyngäs, Helvi-Vanhanen, Liisa 1999: Sisällön analyysi. Hoitotiede Vol. 11 no 1/99. 3-8
- Laine, Terhi, Hyväri, Susanna, Vuokila-Oikkonen, Päivi 2010: Syrjäytymistä vastaan sosiaali- ja terveysalalla. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi, 131, 134 - 135.
- Laki Rikosseuraamuslaitoksesta. Viitattu 15.3.2010
<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2009/20090953>
- Mielenterveys- ja päihdesuunnitelma. Mieli 2009 –työryhmän ehdotukset mielenterveys- ja päihdetyön kehittämiseksi vuoteen 2015. Sosiaali- ja terveysministeriön selvityksiä 2009:3.
- Mielenterveyslaki 1990/1116, 14.12.1990. Viitattu 15.3.2010
<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1990/19901116>
- Nurminen, Nina & Ahmavaara, Sini & Niiniskorpi, Matti 2008. Rangaistusajan suunnitelmat. Opas toteutukseen, kirjaamiseen ja arviointiin. Rikosseuraamusalan koulutuskeskus opetusmo-

niste 1/2008.

Pelson vankilan työjärjestys 2010. Annettu 8.11.2010.

Päihdevalvonnan opas 2008. Rikosseuraamusalan käsikirjoja 2/2008.

Helsinki: Rikosseuraamusvirasto, 5-9.

Rikosseuraamuslaitos 2010. Rikosseuraamuslaitoksen strategiat. Rikosseuraamusalan ohjelmatyön linjaukset. Helsinki: Rikosseuraamuslaitos. Viitattu 15.5.2010.

<http://www.rikosseuraamus.fi/15158.htm>

Toiminnot 120-paikkaiselle Pelson vankilalle 1.1.2012. Suunnittelun tilanne 18.8.2009.

Valtioneuvoston periaatepäätös huumausainepoliittisesta yhteistyöstä vuosille 2008-2011. Viitattu 10.5.2010.

http://www.stm.fi/julkaisut/nayta/_julkaisu/1082724

Vankeinhoidon päihdestrategia vuosiksi 2005-2006 (2004). Rikosseuraamusalan strategiat.

Vankeuslaki 767/2006. Viitattu 13.5.2010

<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2005/20050767>

Vankien mielenterveyspalvelut 30/004/2010. Rikosseuraamuslaitoksen määräys.

Helsinki: Rikosseuraamuslaitos. Viitattu 2.5.2011

<http://www.rikosseuraamus.fi/tulostus/37236.htm>

LIITE 1. Sopimus opinnäyteyhteistyöstä

1. Toimeksiantaja	Virasto/laitos/yksikkö PESON VAKUUTUS	Yhteyshenkilö ja työelämäohjaaja ARI KAUPPINEN
	Lähiosoite	Puh.
		s-posti
2. Opiskelija	Sukunimi REINBACK	Etunimi JUPPE
	Lähiosoite	Puh. / s-posti
	Diakin yksikkö ja toimipaikka OULU	
	Tutkintotoimike, johon tähtää AME, HUUMITSEKURITUS	Opinnäytteen nimi PESON VAKUUTUS OHJEKIRJA JA HUUMITSEKURITUS JA HIL- LESIIVINVESTIN LAEITAMINEN M.
	Työn ohjaaja Diakissa PÄIVI HARMONEN	REMIT- TAMINEN
3. Tutkimustehtävä	Opinnäyte suoritetaan tämän sopimuksen liitteessä olevan suunnitelman mahdollisen tutkimusluvun mukaisesti. Opiskelijalla on oikeus tehdä aineistosta opinnäyte ja julkaista työn valmistuttua opinnäytteessä esitetyistä tiedoista artikkeleita.	
4. Opiskelija sitou- tuu	- vaitiolovelvollisuuteen - käyttämään toimeksiantajalta saamaansa aineistoa vain edellä mainittuun tarkoitukseen - olemaan luovuttamatta ja julkaisematta aineistosta yksilöityjä tai yksilöity- vissä olevia tietoja. - toimittamaan valmiin opinnäytetyön toimeksiantajalle ja mahdollisuuksien mukaan esittelemään opinnäytetyön tuloksia toimeksiantajalle Tämä sitoumus on voimassa opinnäytteen valmistuttuakin.	
5. Toimeksiantaja sitoutuu	- mahdollistamaan aineiston hankinnan - opastamaan opinnäytteeseen liittyvissä ammatillisissa kysymyksissä - maksamaan opinnäytteen aiheuttamia kustannuksia mahdollisen erillisen sopimuksen mukaisesti	
6. Opinnäytesopi- muksen pur- kaminen	Toimeksiantaja voi purkaa opinnäytesopimuksen, mikäli opinnäytetyö kes- keytyy opiskelijasta johtavasta syystä. Opiskelija voi purkaa sopimuksen, mikäli opinnäytetyön tekeminen on mahdotonta aineiston saannin ehvessä tai muusta pakottavasta syystä. Jos opinnäytesopimus purkautuu, opinnäyte- aineisto palautetaan toimeksiantajalle. Tämä sopimusta on tehty kolme samausisältöistä kappaletta, yksi toimeksian- tajalle, yksi opiskelijalle ja yksi Diakoniammattikorkeakoululle.	
	HJHT 11 kuun 21 p:nä 2000	
	Toimeksiantajan edustaja: [Signature]	Opiskelija: [Signature]
	Liitteet	Ilm. ja otsakkeet

LIITE 2

PELSON VANKILAN

OHJELMA-, PÄIHDE- JA MIELENTERVEYSTYÖN SUUNNITELMA

Irene Rehnäck
Projektisuunnitelma
Kevät 2011,
Diakonia- ammattikorkeakoulu
Pohjoinen, Oulu.

SISÄLTÖ

1	JOHDANTO.....	27
2	PROJEKTIN TEOREETTISET LÄHTÖKOHDAT.....	28
2.1	Rikosseuraamuslaitoksen rooli vankien kuntoutuksen tukemisessa.....	28
2.2	Ohjelmatyö sekä päihde- ja mielenterveystyö vankien kuntoutuksessa.....	29
3	PROJEKTIN TOTEUTTAMINEN.....	32
3.1	Projektin toimeksianto.....	32
3.2	Projektin suunnitelma.....	32
3.3	Projektin toteuttaminen.....	34
3.3.1	Käyttjäanalyysi.....	34
3.3.2	Materiaalin hankinta.....	34
3.3.3	Tuotteen sisällön valinta ja perustelut.....	35
3.3.4	Raportti.....	35
4	PROJEKTIN ARVIOINTI.....	36
	LÄHTEET.....	37
	LIITE.....	39

1 JOHDANTO

Suomen vankiloissa on psyykkisesti ja fyysisesti hyvin sairaita ihmisiä. Vankien päihdeongelmat ja mielenterveyden häiriöt lisäävät henkilökunnan työn kuormittavuutta ja vaikuttavat laitoksen työturvallisuuteen. (Rikosseuraamuslaitos 2010 a.)

Rikosseuraamuslaitoksen ohjelmatyön ja päihde- ja mielenterveystyön haasteena on vaikuttaa vankien rikolliseen käyttäytymiseen sekä tukea ja kuntouttaa vankeja. Vankeja kuntouttavassa ja tukevassa toiminnassa on otettava huomioon vankien terveyden tarpeet ja rikolliseen elämäntapaan johtavat puutteet, rangaistusajan suunnitelmien toteutuminen, rikosseuraamusalan ohjelmatyön linjaukset ja kansallisten ohjelmien työhaasteet vankilalle.

Tämän opinnäytetyön tehtävänä on tuottaa suunnitelma Pelson vankilan ohjelma-, päihde- ja mielenterveystyölle. Tavoitteena on kehittää vankeja kuntouttavaa työtä.

Ohjelmatyön sekä päihde- ja mielenterveystyön kehittäminen on Pelson vankilan organisaation toimintaa. Lähitulevaisuudessa Pelson vankilan työntekijöiden määrä vähenee ja toiminnot supistuvat. Vankeja pyritään tukemaan kuntoutus- ja ohjelmatoimintoihin 7 %:n tavoitteella aktiivitoimintoihin käytettävästä ajasta. Henkilökunnalla on käytettävissään rajallisesti resursseja vankien kuntoutus- ja ohjelmatoimintoihin. Tästä syystä on suunniteltava huolellisesti ne toiminnot, mihin henkilökunta osallistuu ja mitä näistä tuotetaan ulkopuolisten toimesta.

2 PROJEKTIN TEOREETTISET LÄHTÖKOHDAT

2.1 Rikosseuraamuslaitoksen rooli vankien kuntoutuksen tukemisessa

Rikosseuraamusvirasto ja sen alaisuudessa toimivat Kriminaalihuoltolaitos ja Vankeinhoitolaitos yhdistettiin vuoden 2010 alusta Rikosseuraamuslaitokseksi. Rikosseuraamuslaitoksen muodostavat Etelä-, Länsi- sekä Itä- ja Pohjois-Suomen rikosseuraamusalueet, valtakunnalliset keskushallintoyksikkö ja terveydenhuoltoyksikkö. Rikosseuraamuslaitos tulohajaa myös Rikosseuraamusalan koulutuskeskusta. Laitoksen perusyksiköitä ovat suljetut vankilat, avovankilat ja yhdyskuntaseuraamustoimistot sekä muut rangaistuksen täytäntöönpanosta ja tutkintavankeuden toimeenpanosta vastaavat yksiköt. (Rikosseuraamuslaitos 2010 b.)

Rikosseuraamusalueet jakautuvat rikosseuraamuskeskuksiin, joiden alaisuudessa vankilat ja yhdyskuntaseuraamustoimistot toimivat. Rikosseuraamusalueilla toimii arviointikeskuksia, joiden kautta vangit ohjautuvat toimintoihin ja joissa vangeille tehdään riski- ja tarvearvio ja rangaistusajan suunnitelma. (Rikosseuraamuslaitos 2010 c.) Vangeille on laadittava yksilöllinen rangaistusajan suunnitelma rangaistusajan suorittamista, vapauttamista ja ehdonalaista vapautta varten (Vankeuslaki 2006/767, 30.10.2006).

Laitoksen toiminnan tavoitteena on yhdyskuntaseuraamusten ja vankeusrangaistusten täytäntöönpano siten, että lisätään tuomittujen valmiuksia rikoksettomaan elämäntapaan sekä edistetään heidän elämänhallintaansa ja sijoittumistaan yhteiskuntaan (Laki rikosseuraamuslaitoksesta 2009/953, 27.11.2009). Väkivaltarikollisuuden ja uusintarikollisuuden väheneminen ovat Oikeusministeriön hallinnonalalla erityisiä painopisteitä (Rikosseuraamuslaitos 2010 d).

Pelson vankila kuuluu Itä- ja Pohjois-Suomen rikosseuraamusalueen Pohjois-Pohjanmaan rikosseuraamuskeskukseen. Organisaation uudistuminen vaikuttaa Pelson vankilaan vanki- ja virkamäärää vähentävästi. Pelson vankilaan jää 120 vankipaikkaa ja 86 virkaa vuoden 2012 alusta (Toiminnot 120-paikkaiselle Pelson vankilalle 1.1.2012).

2.2 Ohjelma-, päihde- ja mielenterveystyö vankien kuntoutuksessa

Vankilan päihdetyö on osa vankeinhoidon perustyötä ja siihen osallistuu koko henkilöstö. Päihdetyö jakaantuu päihdevalvontaan, päihdehoitoon ja päihdekuntoutukseen. (Päihdevalvonnan opas 2008, 5.) Psykososiaalista kuntoutusta järjestetään ryhmä- ja yksilömuotoisesti ja siihen sisältyy uusintarikollisuutta ehkäisevät toimintaohjelmat, päihdekuntoutus ja muu sosiaalinen kuntoutus. Vankien muuhun sosiaaliseen kuntoutukseen sisältyvät arjen taidot ja sosiaaliset taidot, perhesuhteiden ylläpitäminen ja kehittäminen sekä vapautumisen valmistelu. Myös vankien sielunhoito on osa vankien kuntouttavaa toimintaa. Vapautumisen valmistelu on tärkeää, koska vapautumisvaihe on kriittisin vaihe siltä kannalta, mihin vapautuva suuntautuu elämässään. (Karsikas & Vesterbacka 2006, 241-242.)

Vankien osallistuminen päihdetyöhön ja muihin ohjelmatoimintoihin pyritään järjestämään siten, että opiskelu, työ ja vapaa-ajanharrastukset muodostavat integroidun päiväjärjestyksen (Päihdevalvonnan opas 2008, 7). Kuntouttavassa työssä suuri haaste on, että vankilassa kohtaavat huumekauppiaat ja hoitoa tarvitsevat päihdeongelmaiset vangit (Inkinen, Partanen & Sutinen 2004, 215).

Vankien terveydenhuoltoa koskevat samat lait kuin vankilan ulkopuolella tapahtuvassa terveydenhuollossa. Vankien mielenterveyspalvelut on ensisijaisesti järjestettävä avopalveluina vankilan poliklinikalla. (Rikosseuraamuslaitos 2010 e.)

Mielenterveystyöllä tarkoitetaan yksilön psyykkisen hyvinvoinnin, toimintakyvyn ja persoonallisen kasvun edistämistä ja mielensairauksien ja muiden mielenterveyshäiriöiden ehkäisemistä, parantamista ja lievittämistä (Mielenterveyslaki 1990/1116, 14.12.1990). Mielenterveyden edistämistä on mikä tahansa toiminta, joka vahvistaa mielenterveyttä tai vähentää sitä vahingoittavia tekijöitä (Lehtonen & Lönnqvist 2007, 30-31).

Vankilassa voidaan vaikuttaa useisiin yksilön mielenterveyttä suojaaviin sisäisiin ja ulkoisiin tekijöihin. Toisaalta vankeusaika voi lisätä mielenterveysongelmia. Mielenterveyttä suojaavista yksilön sisäisistä tekijöistä voidaan vaikuttaa esimerkiksi terveyteen, itsetuntoon, hyväksytyksi tulemisen tunteeseen, oppimiskykyyn,

ongelmanratkaisu-, ristiriitojen käsittely- ja vuorovaikutustaitoihin. Vankila voi tarkoittaa monelle vangille myös ulkoisia suojaavia tekijöitä esimerkiksi sosiaalista tukea, koulutus- ja työllistymismahdollisuuksia, turvallista ympäristöä, myönteisiä malleja, ruokaa ja suojaa. Vangeista ja kuntouttavista toiminnoista on tehty monia tutkimuksia ja selvityksiä. Tutkimuksia; Karsikas 2005, Immonen 2007, Tourunen & Perälä 2004, Karhunen & Kauppinen 2008, Hemilä 2007. Selvityksiä; Sosiaali- ja terveysministeriön selvitys 2006:6 - Rikoksista rangaistujen tuen tarve.

Myös mielenterveyttä haavoittavat sisäiset tekijät (synnynnäinen sairaus tai vamma, itsetunnon haavoittuvuus, avuttomuuden tunne, huonot ihmissuhteet, seksuaaliset ongelmat, huono sosiaalinen asema, eristäytyneisyys, vieraantuneisuus, laitostuminen) ja ulkoiset tekijät (nälkä ja puute, suojattomuus ja kodittomuus, erot ja menetykset, hyväksikäyttö ja väkivalta, psyykkiset häiriöt perheessä, päihteet, kulttuuriset ristiriidat, syrjintä, leimaaminen, autonomian puute, kiusaaminen vertaisryhmässä, työttömyys, köyhyys, haitallinen ympäristö) tulevat tutkimusten perusteella merkittävästi esille vankien elämänhistorioissa.

Valtakunnallisen vankien terveydenhuoltotutkimuksen alustavien tuloksien mukaan yhdeksällä kymmenestä vangilla on päihdeongelmia ja 50 prosentilla persoonallisuushäiriöitä, ahdistuneisuutta, masennusta tai muu psyykkinen ongelma päihdeongelmien lisäksi. Jokin psykiatrinen diagnoosi voidaan asettaa noin 90 prosentille vangeista. (Kärkkäinen 2008.)

Rangaistusajan suunnitelmallisella toteuttamisella pyritään vaikuttamaan erityisesti niihin tekijöihin, joilla on ollut yhteys vangin rikolliseen käyttäytymiseen eli kriminogeenisiin tekijöihin.

Kriminogeeniset jaetaan staattisiin ja dynaamisiin riskitekijöihin. Staattisiin tekijöihin ei enää voida vaikuttaa, esimerkiksi antisosiaalisen käyttäytymisen historiaan. Dynaamiset riskitekijät ovat muuttuvia ja niihin on mahdollisuus vaikuttaa vankeusaikana. (Nurminen, Ahmavaara & Niiniskorpi 2008, 10.) Näitä tekijöitä ovat rikollista käyttäytymistä tukevat arvot, asenteet, uskomukset ja ajattelumallit, epäsosiaalinen ja rikosmyönteinen lähipiiri, impulsiivisuus, huonot ongelmanratkaisutaidot, heikko itsekontrolli, hallitsematon päihteidenkäyttö, ongelmat

perhe-elämässä, talouden hallinnassa, opinnoissa, työelämässä sekä vapaa-ajan käytössä (Rikosseuraamuslaitos 2010 f). Vangin rikolliseen käyttäytymiseen vaikuttamisen keinoja on vankilassa monia; ohjelmat, motivointi, työ, opiskelu, arviointi, taloudellisen tilanteen ja asumisen selvittely, yksilökeskustelut, rikollisten yhteyksien vähentäminen (osastointi, sijoittelu), päihdetyö, päivittäiset laitosrutiinit, vertaistukiryhmät, perhesuhteiden vahvistaminen ja sosiaalisiin sidoksiin vaikuttaminen. (Nurminen, Ahmavaara & Niiniskorpi 2008, 14.)

Suunnitelmallisesti ja tarkoituksenmukaisesti toteutettu ohjelmatyö sekä muu päihde- ja mielenterveystyö valmistaa osaltaan vankien vapautumisen jälkeistä elämää jo vankeusaikana ja voi turvata hoidon ja kuntoutuksen jatkumisen vangin vapautuessa. Ennaltaehkäisevä päihde- ja mielenterveystyö edistää vankien mahdollisuutta päihhteettömään elämäntapaan vankeusaikana ja vapautumisen jälkeen. Suunnitelmallisella työotteella henkilökunnan työpanos ja osaaminen tulee hyödynnetyksi mahdollisimman tarkoituksenmukaisesti. Kansallinen mielenterveys- ja päihdesuunnitelma (Mieli 2009 –työryhmän esitykset) ottaa huomioon kunta- ja palvelurakenneuudistuksen yhteiskunnassa, joka vaikuttaa myös vankilan verkostotyöhön ja vankien vapautumisen jälkeiseen elämään. Moniammatillisen työskentelyn ja verkostotyön kehittäminen mahdollistaa vankeuslain velvoittamien vapauttamissuunnitelmien laatimisen tehostamista. Samalla yhteistyön parantaminen edistää henkilökunnan työssä jaksamista ja laitosturvallisuutta sekä voi edesauttaa resurssien riittävyyttä.

3 PROJEKTIN TOTEUTTAMINEN

Tämän opinnäytetyön tehtävänä on tuottaa suunnitelma Pelson vankilan ohjelma-, päihde- ja mielenterveystyölle. Ohjelma-, päihde- ja mielenterveystyön suunnitelma tehdään yhteistyössä henkilökunnan kanssa, koska henkilökunnan sitoutuminen työn toteuttamiseen on tärkeää. Samalla henkilöstö tulee tietoiseksi ohjelmatyön ja päihde- ja mielenterveystyön merkityksestä ja vaikuttavuudesta rikosseuraamusalan tavoitteisiin.

Ohjelma-, päihde- ja mielenterveystyön suunnitelman tavoite on kehittää lähityön kuntouttavia keinoja rangaistusajan suunnitelman tavoitteisiin pääsemiseksi.

3.1 Projektin toimeksianto

Pelson vankilan työntekijät tekevät ohjelma-, päihde- ja mielenterveystyön suunnitelmaa kehittämisprojektina. Kehittämisprojektin aloitus on lähtöisin työntekijöiltä liittyen työntekijöiden täydennyskoulutuksiin. Projektin toteuttamista varten on työnantajan kanssa tehty kirjallinen sopimus.

3.2 Projektin suunnitelma

Kehittämisprojektin lähtökohtana on ehkäistä vankien rikollista käyttäytymistä sekä järjestää ja tukea vankeja kuntouttavaa toimintaa Pelson vankilassa.

Projektiryhmässä projektivastaavana toimii Irene Rehnback, jolla päävastuu projektin etenemisestä. Projektisihteerinä Taina Piltonen, joka toimii sihteerinä ja jäsenenä projektiryhmässä. Projektiryhmä kokoontuu tarvittaessa.

Projektiryhmän asiantuntijajäsenenä toimii Pelson vankilan eri sektoreiden työntekijöitä, joilla on oman alansa asiantuntemus, sekä yhteistyökumppaneina Piippolan koulun, seurakunnan ja yhdyskuntaseuraamustoimiston edustajia. Projektiryhmän asiantuntijajäsenet suunnittelevat ohjelma-, päihde- ja mielenterveystyön suunnitelman sisällön.

Koulutus- ja kuntoutussektorin (KKS) työntekijät ovat pastori, diakoni, opinto-ohjaaja, sosiaalityöntekijä, liikunnanohjaaja, ohjaajat ja ohjelmatoimintojen rikosseuraamus-

esimies. Poliklinikan työntekijät ovat sairaanhoitajat ja lääkäri. Osaston 1 ja II henkilöstöön kuuluvat rikosseuraamusesimiehet ja vartijat. Päivystyksen henkilöstöön ja vastaanottoon kuuluvat rikosseuraamusesimiehet ja vartijat. Mukaan kutsutaan vartijoita, jotka vastaanottavat vankien omaisia tapaamisten yhteydessä ja rikosseuraamusesimiesten mahdollisia ehdottamia muita vartijoita, jotka asiasta kiinnostuneita. Työpuolelta mukana työnjohtajia ja työntekijöitä, jotka toimivat ohjelmatoiminnassa ja järjestävät työtoimintaa. Ohjausryhmä muodostuu henkilöistä, joilla on päätäntävaltaa projektia koskevissa asioissa. Tukiryhmässä toimii eri vaiheissa tarvittavat muut asiantuntijat. Projektiryhmä konsultoi heitä tarvittaessa. Tukiryhmä ei ole vastuussa projektin etenemisestä.

Projektipäällikkö ja –sihteeri kokoavat ohjelma-, päihde- ja mielenterveystyöstä suunnitelmaluonnoksen vankilan nykyisten toimintojen ja työntekijöiden työtehtävien sekä kirjallisen lähdemateriaalin perusteella tammikuussa 2010. Alustavassa luonnoksessa on mukana poliklinikan palvelut, perhetyö ja omaisten tuki, vankilasielunhoito ja diakoniatyö, mielenterveyttä ja päihdeettömyyttä tukeva osastointi, mielenterveyttä tukeva muu toiminta, talouteen ja toimeentuloon liittyvä toiminta, kriisiapu, palveluohjaus, uusintarikollisuutta ehkäisevät toimintaohjelmat (väkivalta- ja seksuaalirikollisille), motivoivat ja ajatteluun vaikuttavat ohjelmat, verkostotyö ja yhteistyö yhdyskuntaseuraamustoimistojen, oppilaitosten ja kolmannen sektorin kanssa, vankilan päihdetyö jakautuen päihdevalvontaan, päihdehoitoon, päihdekuntoutukseen, ennaltaehkäisevä päihde- ja mielenterveystyö ja kirkon päihdetyö. Liite 1 on esimerkkinä poliklinikalle työntekijöille tehdyistä kysymyksistä.

Projektisuunnitelma hyväksytetään päättäjillä ja suunnitellaan projektiorganisaatio. Projektiryhmän jäsenet suunnittelevat ja suorittavat projektin pää- ja osatehtävät sovittuun työnjaon mukaan tammikuusta 2010 maaliskuuhun 2010. Tehtävät jaetaan projektiryhmän jäsenten kesken. Kukin työntekijäryhmä työstää oman osa-alueensa. Tehtävä annetaan projektiryhmän asiantuntijajäsenille kirjallisena. Ryhmien jäsenet työstävät tehtävän pienryhmissä. Pienryhmät palauttavat tehtävät projektivastaavalle kirjallisena. Tehtävää voi koostaa ja ajatuksia vaihtaa myös sähköposteilla. Projektipäällikkö ja –sihteeri kokoavat kirjallisista tehtävistä raportin (välitulos) ohjausryhmälle (uusi luonnos ohjelma-, päihde- ja mielenterveystyön suunnitelmasta). Ohjausryhmä pyytää harkintansa mukaan kommenttia tukiryhmältä ja tiedottaa

välituloksen palautteen ja arvioinnin projektivastaavalle. Projektipäällikkö ja –sihteeri korjaavat/tarkistavat välituloksen tarvittaessa ja laatii lopullisen tuloksen. Lopullinen tulos (ohjelma-, päihde- ja mielenterveystyön suunnitelma) esitellään ohjausryhmälle.

3.3 Projektin toteuttaminen

3.3.1 Käyttäjänalyysi

Ohjelma-, päihde- ja mielenterveystyön suunnitelmaa käyttävät suunnittelun ja toteuttamisen sekä perehtymisen ja tiedottamisen apuna vankilan uudet ja vanhat työntekijät, arviointikeskus, yhdyskuntaseuraamustoimisto sekä tarvittaessa sosiaali- ja terveystoimi ja kolmas sektori. Rikosseuraamusalan ohjelmatyön linjausten mukaan ohjelmista on tiedotettava koko henkilöstölle ja ympäristö on luotava ohjelmatyötä kannustavaksi (Rikosseuraamuslaitos 2010 f). Vankilassa on järjestettävä toiminnoista tiedotusta myös vangeille, vankien omaisille ja muille vierailijoille (Päihdevalvonnan käsikirja 2008, 9). Suunnitelma helpottaa palveluohjausta, verkostotyötä ja muuta yhteistyötä eri toimijoiden välillä. Suunnitelman pohjalta voidaan laatia esimerkiksi liite Pelson vankilan toimintaesitteeseen, jolla tiedotetaan vankeja toiminnoista. Suunnitelma voi myös helpottaa tapauskohtaisten kuntoutuspolkujen suunnittelua ja kuvaamista moniammatillisessa työyhteisössä sekä verkostotyössä esimerkiksi vangin vapautumista valmisteltaessa.

3.3.2 Materiaalin hankinta ja analyysi

Materiaalin hankinta on kuvattu kohdassa projektin suunnittelu. Tulokset analysoidaan sisällön analyysillä.

Kehittämiprojektin toteuttamiseen tarvitaan taloudellisia resursseja sekä henkilö- ja aikaresursseja.

Taulukko 1.

Taloudelliset resurssit	Henkilöresurssit	Aikaresurssit
kokouskulut 200 €	projektiorganisaation jäsenten työpanos työpaikkakokoukset 3 x 2 h	työaikaa toteutukseen tarvittava määrä 30-70 h
materiaalikulut 100 €		

3.3.3 Tuotteen sisällön valinta ja perustelut

Ohjelma,- päihde- ja mielenterveystyön suunnitelman sisältö valitaan vankien tarpeiden, työntekijöiden työnkuvien ja työn toteuttamismahdollisuuksien mukaan. Lähtökohtina tuotteen sisällön valinnalle ovat Vankeuslaki 2006/767, 30.10.2006 ja Rikosseuraamuslaitoksen pitkän aikavälin tavoitteet, kuten uusintarikollisuuden vähentäminen, verkostoituva ja yhteiskunnan palveluihin integroitunut työote. Alustavan suunnitelmaluonnoksen sisällön valinnan perusteet, joiden perusteella kartoittavat kysymyksen projektiryhmän asiantuntijajäsenille on laadittu, on kuvattu kohdassa projektin suunnitelma.

3.3.4 Raportti

Hyväksytystä lopputuloksesta laaditaan raportti. Tulokset dokumentoidaan opinnäytetyössä, joka laaditaan opiskelun edellyttämällä ulkoasu- ja muilla ohjeilla. Viimeistelyyn vaikuttaa ohjaavien opettajien palautteet.

4 PROJEKTIN ARVIOINTI

Projektin tulosten arviointi perustuu projektissa mukana olleiden itsearviointiin, palautekyselyihin sekä ohjausryhmän ja tukiryhmän palautteisiin.

LÄHTEET

Painetut lähteet

- Inkinen, Maria; Partanen Airi & Sutinen, Tiina 2004. Päihdehoitotyö. 1.-3. painos. Tampere: Kustannusosakeyhtiö Tammi, 215.
- Lehtonen, Johannes & Lönnqvist, Jouko 2007. Mielenterveys. Teoksessa Jouko Lönnqvist, Martti Heikkinen, Markus Henriksson, Mauri Marttunen & Timo Partonen (toim.) Psykiatria. 5. painos. Jyväskylä: Kustannus Oy Duodecim, 30-31.
- Nurminen, Nina; Ahmavaara, Sini & Niiniskorpi, Matti 2008. Rangaistusajan suunnitelmat - Opas toteutukseen, kirjaamiseen ja arviointiin. Opetusmoniste 1/2008. Vantaa: Rikosseuraamusalan koulutuskeskus.
- Päihdevalvonnan opas 2008. Rikosseuraamusalan käsikirjoja 2/2008. Helsinki: Rikosseuraamusvirasto, 5-9.
- Vesterbacka, Esa & Karsikas, Vuokko 2006. Kirkollinen työ vankeinhoidon näkökulmasta. Teoksessa Sakari Häkkinen (toim.) Viisi leipää ja kaksi kalaa. Helsinki: Kirjapaja Oy, 241-242.

Internet –lähteet

- Kärkkäinen, Jukka 2008. Vankien terveystilanne. Viitattu 16.5.2010
http://www.porttivapauteen.fi/yhteiset/tietopankki/tietoa_rikollisuudesta_ja_seuraamuksista/vankien_terveystilanne/?id=349
- Laki rikosseuraamuslaitoksesta 2009/953, 27.11.2009. Viitattu 3.5.2009
<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2009/2009953>
- Mielenterveyslaki 1990/1116, 14.12.1990. Viitattu 10.3.2010
<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1990/19901116>
- Rikosseuraamuslaitos 2010 a. Vankien terveydentila muuta väestöä heikompi. Rikosseuraamusviraston tiedote 18.11.2008. Helsinki: Rikosseuraamuslaitos. Viitattu 13.5.2010
<http://www.rikosseuraamus.fi/45036.htm>
- Rikosseuraamuslaitos 2010 b. Rikosseuraamuslaitoksen organisaatio. Helsinki: Rikosseuraamuslaitos. Viitattu 13.5.2010
<http://www.rikosseuraamus.fi/49205.htm>

Rikosseuraamuslaitos 2010 c. Vankeinhoitolaitos ja Kriminaalihuoltolaitos historiaan –

Rikosseuraamuslaitos on rikosseuraamusalan uusi viranomainen.

Rikosseuraamusviraston tiedote 30.12.2009. Helsinki:

Rikosseuraamuslaitos. Viitattu 23.3.2010.

<http://www.rikosseuraamus.fi/tulostus/49249.htm>

Rikosseuraamuslaitos 2010 d. Rikosseuraamuslaitoksen toiminta ja talous.

Rikosseuraamuslaitoksen tulossopimus vuodelle 2010.

Helsinki: Rikosseuraamuslaitos. Viitattu 13.5.2010

<http://www.rikosseuraamus.fi/49208.htm>

Rikosseuraamuslaitos 2010 e. Vankien mielenterveyspalvelut 2006/13/011, 8.9.2006.

Rikosseuraamusvirasto määräys. Helsinki:

Rikosseuraamuslaitos. Viitattu 16.5.2010

<http://www.rikosseuraamus.fi/tulostus/37236.htm>

Rikosseuraamuslaitos 2010 f. Rikosseuraamuslaitoksen strategiat. Rikosseuraamusalan

ohjelmatyön linjaukset. Helsinki: Rikosseuraamuslaitos.

Viitattu 13.5.2010

<http://www.rikosseuraamus.fi/15158.htm>

Vankeuslaki 2006/767, 30.10.2006. Viitattu 13.5.2010

<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2006/2006767>

Painamattomat lähteet

Toiminnot 120-paikkaiselle Pelson vankilalle 1.1.2012. Suunnittelun tilanne 18.8.2009.

Pelson vankilan työryhmän suunnitelma.

LIITE 1

PELSON VANKILAN OHJELMATYÖN JA MUUN PÄIHDE- JA MIELENTERVEYSTYÖN SUUNNITELMA

MIELENTERVEYS- JA PÄIHDETOIMINTA

Tutkimus ja hoito

- Poliklinikan palvelut
- Psykologin palvelut alueellisesti järjestettynä
- Psykoterapia
- Psykiatriset vankilasairaalat (Turku ja Vantaa)
- Vankisairaala
- Läheteet ulkopuoliseen sairaalahoitoon
- Läheteet psykiatrisen erikoissairaanhoidon palveluihin

Terveydenhuollon päihdehoito

- Terveystarkastuksessa arvioidaan päihderiippuvuus ja kuntoutuksen tarve (päihdearviointi)
- Lääkehoito
- Katkaisuhoido
- Opioidiriippuvaisten vieroitus-, korvaus- ja ylläpitohoito
- Vieroitusoireiden hoito
- Päihdesairauksien hoito ja päihdepsykiatrinen hoito
- Tartuntatautien vastustamistyö ja ehkäisy
- Terveyskasvatus ja vapaaehtoiset testit
- Maksuttomat A- ja B-hepatiittirokotukset
- Tietoa päihteiden vaikutuksista ja niiden käyttöön liittyvistä terveysriskeistä sekä kerrotaan vankilassa ja vapaudessa tarjolla olevista hoito-ohjelmista

Yhteyshenkilöt sairaanhoitajat ja lääkäri

- selvitetään tässä kohti taustaksi lainsäädäntö ja määräykset
 - selvitetään yhteistyömahdollisuudet ja mahdolliset esteet
- Rikosseuraamuslaitoksen terveydenhuoltoyksikkö (RTHY), vankila,

- yhdyskuntaseuraamustoimisto, kolmas sektori, sosiaali- ja terveydenhuollon sektori

TEHTÄVÄN KYSYMYKSET:

1. Minkälaista poliklinikan päihdehoitoa ja –kuntoutusta Pelson vankilassa on?
2. Minkälaista mielenterveystyötä poliklinikalla tehdään?
3. Mihin dynaamisiin kriminogeenisiin tekijöihin työ vaikuttaa?
4. Mitkä ovat poliklinikan keinot ja menetelmät?
5. Miten lainsäädäntö ja määräykset toteutuvat? Jos eivät toteudu, mitä pitäisi olla, jotta mahdollista toteutua?
6. Miten vankien samanaikaisia mielenterveys- ja päihdeongelmia hoidetaan tai voisi hoitaa yhteistyössä muiden kanssa?
7. Mitkä ovat mielestänne yhteistyön tarpeet ja mahdollisuudet muiden tahojen kanssa päihdevalvonnan, päihdehoidon ja -kuntoutuksen järjestämiseksi?
8. Mitkä ovat mahdolliset esteet yhteistyölle?
9. Onko lääkkeellisten hoitojen (esim. korvaus- ja ylläpitohoito) toteuttamisessa huomattu ongelmia? Jos on, minkälaisia?
10. Minkälaisia koulutustarpeita poliklinikan henkilöstöllä on liittyen päihde- ja mielenterveystyön tekemiseen?
11. Muuta mitä haluatte sanoa liittyen päihde- ja mielenterveystyön kehittämiseksi Pelson vankilassa?

VASTAUKSET KIRJALLISENA PROJEKTIVASTAAVALLE

LIITE 3

PELSON VANKILAN OHJELMA-, PÄIHDE- JA MIELENTERVEYSTYÖN SUUNNITELMA

Pelson vankila
Linnantie 101, 92810 Pelsonsuo
Puh. vaihde: 010 368 6200
Päivystys: 050 576 7713
Telekopio: 010 368 6214 hallintola
Sähköposti: pelso.vankila@om.fi

SISÄLTÖ

1

JOHDANTO.....	43
2 KUNTOUTUS VANKILASSA.....	44
2.1 Kuntouttava toiminta.....	44
2.2 Ennaltaehkäisevä päihde- ja mielenterveystyö vankien kuntoutuksessa.....	45
2.3 Kuntouttavan toiminnan osaaminen.....	46
2.4 Kuntoutuksen toimijat vankilassa.....	48
2.4.1 Rikosseuraamuslaitoksen rooli.....	48
2.4.2 Pelson vankilan työntekijöiden roolit.....	48
3 OHJELMATYÖN TOIMINNOT.....	51
3.1 Palveluohjaus ja verkostotyö.....	51
3.2 Kuntouttavat toimintaohjelmat.....	51
3.3 Päihdekuntoutus.....	56
3.4 Muu sosiaalinen kuntoutus.....	57
3.5 Opiskelu, työ ja harrastustoiminta.....	59
LÄHTEET.....	61
LIITE.....	64

1 JOHDANTO

Tämä ohjelma-, päihde- ja mielenterveystyön suunnitelma on tehty yhteistyössä henkilökunnan kanssa. Ohjelma-, päihde- ja mielenterveystyön suunnitelmalla tuodaan esille kuntouttavan toiminnan kokonaisuus sekä miten maaseutuvankila rajallisin resurssein voi vastata vankikuntoutuksen työhaasteisiin yhteistyön keinoin.

Vankilassa kuntouttavalla toiminnalla halutaan lisätä yhteiskunnan ja kansalaisten turvallisuutta vaikuttamalla vankeihin, jotka aiheuttavat suurimman riskin todennäköisyyden. Tämä tapahtuu lisäämällä suojaavia tekijöitä, jotka ovat käänteisiä rikosten uusimisriskitekijöille. Vankilassa on valvonnan asteeltaan erilaisia osastoja, joille vanki voidaan sijoittaa sukupuolen, käytöksen, päihitteettömyyteen sitoutumisen, rangaistusajan suunnitelman ja järjestyksikköjen perusteella sekä turvallisuuden takaamiseksi (Pelson vankilan järjestyssääntö 2010). Vankien osallistuminen toimintoihin järjestetään lomittain siten, että ohjelmatoiminta, päihdetyö, opiskelu, työ ja vapaa-ajanharrastukset muodostavat integroidun päiväjärjestyksen. Perustarpeet vankila-aikana on turvattu vankeuslain ja määräysten mukaisesti. Pelson vankilassa vierailee vapaaehtoistyön toimijoita vertaistuen edustajina seurakunnista, yhdistyksistä ja AA-liikkeestä.

Pelson vankilan ohjelma-, päihde- ja mielenterveystyön suunnitelman mukaiset toiminnot on jäsennetty sen mukaan, mikä on toiminnan keskeinen sisältö ja tavoite. Työntekijät ovat täydentäneet toiminnan sisällön kuvauksia ammattiensa mukaisista näkökulmista.

2 KUNTOUTUS VANKILASSA

2.1 Kuntouttava toiminta

Paateron ym. (2001) mukaan kuntoutuksen menetelmin voidaan tukea sellaistenkin ihmisten elämänhallintaa, joiden ongelmat eivät aiheudu suoranaisesti sairaudesta tai vammasta. Kuntoutuksen tavoitteet saavutetaan parhaiten, jos kuntouttava työote ja kuntoutuksen periaatteet ovat luonnollinen osa kaikkien hoito- ja palveluyksiköiden tapaa toimia ja kohdella asiakkaitaan. Kuntoutuksessa lähtökohtana eivät ole ainoastaan yksilön etu ja hyvinvointi, vaan myös sitä seuraavat yhteiskunnalliset hyödyt. (Koskisuus 2004, 37-38.)

Rangaistusten täytäntöönpanossa noudatetaan normaalisuuden periaatetta. Tämä tarkoittaa, että rangaistuslaitoksen olojen tulee mahdollisimman paljon vastata yhteiskunnassa muuten vallitsevia elinoloja. Yksilöllisyyden ja yksilön vastuullisuuden periaatteen mukaisesti tuomitun tilanne ja yksilölliset tarpeet otetaan huomioon. Täytäntöönpanoon sisältyvät toimenpiteet vahvistavat yksilön kykyä ottaa vastuu omasta elämästään ja vastata tekojensa seurauksista. (Rikosseuraamusalan periaatteet ja strategiat 2010.)

Toimintaohjelmilla pyritään syrjäytymiskehityksen katkaisemiseen ja vähentämään uusintarikollisuutta. Väkivaltarikollisuuden ja uusintarikollisuuden vähentäminen ovat Oikeusministeriön hallinnonalalla erityisiä painopistealueita (Rikosseuraamuslaitos a).

Muun sosiaalisen kuntoutuksen tehtävänä on lisätä vangin arkielämän taitoja ja sosiaalisia taitoja. Toiminta tukee päihteettömän ja rikoksettoman elämäntavan omaksumista. (Rikosseuraamuslaitos b.)

Kansallisten ja kansainvälisten päihde- ja mielenterveystyön ohjelmien, suositusten ja lakien keskeisten sisältöjen tunteminen on tärkeää. Niihin perustuu vankilan päihde- ja mielenterveystyö. Rikosseuraamuslaitoksen strategioista ohjelmatyön linjaukset ja ohjelmakohtaiset laatukriteerit määrittelevät ohjelmatyön laatua vankilassa.

Kriisiapua on tilanteen ja avuntarpeen kartoittaminen, kriisitilanteen läpikäyminen, psykososiaalinen tuki ja yhteistyö muiden auttamistahojen kanssa. Kriisiapua Pelson vankilassa vangeille antaa poliklinikan henkilöstö, kriisityöhön/hoitoalalle/hengelliseen työhön kouluttautuneet työntekijät diakoni, pastori, ohjaajat, erityisohjaajat. Myös vartijat ja rikosseuraamusesimiehet antavat kriisiapua tarvittaessa.

Henkilökunta toi kehittämistarpeissa esille kriisityön tehostamisen ja kriisityön lisäkoulutuksen.

Ohjelmatyön linjauksien tavoitteena on, että kaikki rikosseuraamuslalla käytettävät ohjelmat ovat akkreditoitu. Tarkoituksena on että, ohjelmat edistävät asiakkaan muutosta rikoksettomaan elämään. Ohjelmat ovat strukturoituja, aikataulutettuja ja toteutetaan käsikirjan mukaisesti. Ne kohdennetaan määritellyin kriteerein valikoiduille asiakkaille. Vaikuttavuuden edellytyksenä on, että kirjaukset asiakastietojärjestelmiin tehdään huolellisesti. Ohjelmatyöskentelyyn valitaan henkilöitä eri henkilöstöryhmistä ja erilaisella taustakoulutuksella. (Rikosseuraamuslaitos 2010 c.)

Ohjelmatoiminnan osalta henkilökunta koki, että ohjelmatoimintaan pitäisi kouluttautua monipuolisemmin. Kehittämistarpeena oli lisäksi johdon tuki ja sitoutuminen.

2.2 Ennaltaehkäisevä päihde- ja mielenterveystyö vankien kuntoutuksessa

Päihdestrategiaan sisältyy päihteiden tarjonnan, päihderikollisuuden, päihteiden käytöstä aiheutuvien haittojen, päihteiden kysynnän ehkäisy. Vangin päihteettömyyttä vankilassa edistetään päihdevalvonnan ja osastoinnin, tuen, motivoinnin ja kuntoutuksen avulla. Päihtyneenä esiintymiseen puututaan heti valvonnallisoin keinoin sekä hoitokeinoin ja/tai järjestysrikkomuksena. (Vankeinhoidon päihdestrategia 2005-2006.)

Päihdetyöstä tiedottaminen vankilassa kuuluu kaikille työntekijöille. Toteutettavista ohjelmista on tiedotettava koko henkilöstölle ja ympäristö on luotava ohjelmatyötä kannustavaksi (Rikosseuraamuslaitos 2010 c). Vankilassa on järjestettävä tiedotusta vangeille, vankien omaisille ja muille vierailijoille (Päihdevalvonnan käsikirja 2008, 9). Vangeille, vankien omaisille ja muille vierailijoille järjestetään tiedotusta vankeinhoidossa toteutettavasta päihderikollisuuden ja päihdehaittojen ehkäisystä, hoidosta sekä päihdekuntoutuksesta ja siihen liittyvästä yhteistoiminnasta

(Vankeinhoidon päihdestrategia 2005 – 2006). Tiedottaminen on vangeille suunnattua päiväjärjestystä. Rikosseuraamuslaitos tiedottaa omasta toiminnastaan ajankohtaisesti ja säännöllisesti kansallisten ja kansainvälisten julkaisujen ja tilastojen avulla.

Varhaisvaiheen päihdetyöhön sisältyvät päihteenkäytön puheeksi ottaminen ja neuvonta, käytön ja siihen liittyvien haittojen, riskien ja ongelmien tunnistaminen sekä ongelmiin puuttuminen ja niiden vähentäminen (Heikkinen-Peltonen, Innamaa & Virta 2008, 56).

Päihteitä koskevalla tiedolla on ehkäisevä merkitys. Tavoitteena on muuttaa vankien terveyskäyttäytymistä. Pelson vankilassa päihdetiedotukseen kuuluu valistusmateriaali, jota on saatavilla osastoilla, poliklinikalla ja työntekijöiden työhuoneissa.

Ehkäisevän mielenterveystyön tavoitteena on tukea vangin hyvinvointia ja selviytymistä. Samalla pyritään tunnistamaan riskitekijät ja vaikuttamaan niihin, ennen kuin ne häiritsevät mielenterveyttä ja uhkaavat laitosturvallisuutta. Kaikki työntekijät käyttävät ennaltaehkäisevää työtettä. Tärkeää on työntekijöiden keskinäinen tiedottaminen ja yhteistyö.

Ehkäisevä mielenterveystyö huomioidaan vankilan päivittäisessä työskentelyssä. Ennaltaehkäisevä työ mahdollistaa vangille tuen saamisen tarvittaessa. Se tukee vankia omaehtoiseen selviämiseen. Varhainen ongelmaan puuttuminen edistää häiriöiden havaitsemista, jolloin vankia voidaan asianmukaisesti hoitaa tai ohjata hoitoon. Ongelman uusiutuminen ehkäistään varhaisessa vaiheessa hoidolla ja kuntoutuksella, palveluohjauksella ja sosiaalisella tuella. Henkilökunnan kehittämistarpeena tuli esille kouluttautuminen päihde- ja mielenterveysasioihin sekä mielenterveyskuntoutuksen menetelmien kehittäminen.

2.3 Kuntouttavan toiminnan osaaminen

Rikosseuraamuslaitoksen toiminnassa ammatillisuuden periaatteen mukaisesti vaativa työ edellyttää tekijöiltään ammatillista työtettä. Ammatillisuuteen kuuluu työn jatkuva arviointi ja kehittäminen sekä yhteistyökyky. Ammatillisuutta on kehittää omia

vuorovaikutustaitoja ja tukea ja kontrolloida asiakasta. Ammatillisuutta on taito asettaa työn tavoitteet etusijalle, vaikka ne ovat joskus ristiriidassa henkilökohtaisten tunteiden kanssa. (Rikosseuraamusalan periaatteet ja strategiat 2010.)

Pelson vankilassa työnohjaus on yksi mahdollisuus kehittää työtä. Muita tapoja ovat erilaiset työpaikkakokoukset ja koulutukset. Ohjelmatyön toteuttamisen tukena tulee olla riittävä metodituki (Rikosseuraamuslaitos 2010 c). Työnohjaus, metodituki ja täydennyskoulutus turvaavat ohjelmien laadunvarmistuksen. Työntekijöiden osaamisen kehittymisestä huolehditaan. Koko henkilöstö voi hakeutua sekä tutkintoon valmistaviin koulutuksiin että täydennyskoulutuksiin.

Työnohjauksen onnistumista auttaa etukäteen selkeästi määritellyt tavoitteet. Työnohjauksen tavoitteita ovat asiakaspalvelun ja hoidon laadun turvaaminen ja kehittäminen, henkilöstön ammattitaidon syventäminen ja henkilöstön työuupumuksen ehkäiseminen. (Heikkinen-Peltonen, Innamaa & Virta 2008.) Työnohjaus oli myös henkilökunnan kehittämistarpeissa Pelson vankilassa.

Rikosseuraamuslaitoksen arvoja ovat ihmisarvon kunnioittaminen, oikeudenmukaisuus, usko ihmisen mahdollisuuksiin muuttua ja kasvaa ja turvallisuus. Arvoihin sitoutuminen merkitsee perusoikeuksien ja ihmisoikeuksien turvaamista, tuomittujen kohtelemista inhimillisesti, asiallisesti ja keskenään tasavertaisesti. Sitoutumista on lainmukaisuus sekä oikeuden ja kohtuuden noudattaminen ja täytäntöönpanon toteuttaminen siten, että se tukee tuomittujen yksilöllistä kasvua ja kehitystä sekä hänen pyrkimystään rikoksettomaan elämään. Täytäntöönpanoa toteutetaan siten, että se on turvallista yhteiskunnalle, henkilökunnalle ja rikosseuraamusasiakkaille. Arvojen tulee näkyä kaikessa toiminnassa ja suhtautumisessa työtovereihin, henkilöstöön ja rikosseuraamusasiakkaisiin. (Rikosseuraamuslaitos 2010 d.)

2.4 Kuntoutuksen toimijat vankilassa

2.4.1 Rikosseuraamuslaitoksen rooli

Rikosseuraamuslaitoksen muodostavat kolme rikosseuraamusaluetta, valtakunnalliset keskushallintoyksikkö ja terveydenhuoltoyksikkö. Rikosseuraamuslaitoksen terveydenhuoltoyksikkö (RTHY) muodostuu toiminnanohjausyksiköstä, poliklinikoista, Psykiatrisesta vankisairaalarasta ja Vankisairaalarasta. Rikosseuraamusalueita ovat Etelä-, Länsi- sekä Itä- ja Pohjois-Suomen täytäntöönpanoalueet. Rikosseuraamusalueet koostuvat arviointikeskuksesta, yhdyskuntaseuraamustoimistoista, vankiloista ja muista rangaistusten toimeenpanosta vastaavista yksiköistä. (Rikosseuraamuslaitos 2010 e.)

Laitoksen toiminnan tavoitteena on yhdyskuntaseuraamusten ja vankeusrangaistusten täytäntöönpano. Täytäntöönpanossa lisätään tuomittujen valmiuksia rikoksettomaan elämäntapaan sekä edistetään heidän elämänhallintaansa ja sijoittumistaan yhteiskuntaan (Laki rikosseuraamuslaitoksesta 2009/953, 27.11.2009). Vangeille on laadittava yksilöllinen rangaistusajan suunnitelma rangaistusajan suorittamista, vapauttamista ja ehdonalaista vapautta varten (Vankeuslaki 2006/767, 30.10.2006).

Rikosseuraamuslaitoksen tuloksellisuus tarkoittaa, että sen on vastuussa yhteiskunnalle sille asetettujen tavoitteiden saavuttamisesta. Tuloksia, tehokkuutta, vaikuttavuutta ja taloudellisuutta arvioidaan säännöllisesti ja avoimesti. Arviointi ohjaa toimintatapoja ja keinojen käyttöä. Hyvän hallinnon periaatteen mukaisesti toiminta on laillista, avointa, ennustettavaa ja päätöksenteko mahdollisimman nopeaa. Päätökset ovat perusteltuja ja toiminnasta tiedotetaan tehokkaasti. Tuomitulle kerrotaan rangaistuksen suorittamiseen liittyvästä, hänen oikeuksistaan ja velvollisuuksistaan, säännöistä ja niiden rikkomisen seurauksista. Tuomitulla on oikeus tulla kuulluksi häntä koskevissa asioissa. (Rikosseuraamusalan periaatteet ja strategiat 2010.)

2.4.2 Pelson vankilan työntekijöiden roolit

Pelson vankilan tehtävänä on toteuttaa laillista vankeusrangaistusten ja sakon muuntorangaistusten täytäntöönpanoa sekä tutkintavankeuden toimeenpanoa Rikosseuraamuslaitoksen tavoitteiden mukaisesti. Täytäntöönpanotehtäviä

suoritettaessa huolehditaan henkilöstön, yhteiskunnan ja rangaistusta suorittavien turvallisuudesta. (Pelson vankilan työjärjestys 2010.) Pelson vankilassa on 120 vankipaikkaa ja 86 työntekijöiden virkaa vuoden 2012 alusta.

Vankila on vankeusrangaistusten täytäntöönpanon ohella työtoimintaa ja kuntouttavia toimintoja järjestävä suljettu laitos. Se pyrkii toimimaan yhteistyössä ja yhteiskunnan julkisiin palveluihin integroituneella työotteella. Verkostotyöllä on merkitys vangin vapautumisen ja koevapauden järjestelyissä.

Moniammatillisen henkilöstön tavoitteena on muodostaa toisiaan täydentävä verkosto. Jäsenet tietävät keneen voi olla yhteydessä, kun täydentävää asiantuntemusta ja yhteistyötä tarvitaan. Yhteistyön mahdollisuudeksi henkilökunta koki moniammatillisuuden työyhteisössä. Kuntouttava työote on verkoston tapa toimia ja kohdella vankeja. Jäsenten roolit ovat ammattiensa mukaiset. Vankilan johtoryhmän muodostaa johtaja ja apulaisjohtajat. Apulaisjohtaja vastaa vankien työ-, kuntoutus-, koulutus- ja ohjelma-toiminnoista, sosiaali- ja päihdetyöstä sekä työnjohtohenkilöstön ja koulutus- ja kuntoutussektorin henkilökunnan henkilöstöasioista ja työajan seurannasta (Pelson vankilan työjärjestys 2010). Rikosseuraamusesimiehet vastaavat asuinosa- ja vastaanotto-osaston ja päivystyksen toimivuudesta sekä valvontahenkilöstön lähiesimiestehtävistä. Tehtäviin kuuluu myös mm. rangaistusajan suunnitelmien päivitys ja koevapauksien järjestely.

Rikosseuraamusalan terveydenhuoltoyksikkö järjestää vangeille samantasoiset terveydenhuollon palvelut kuin siviilissä. Poliklinikan henkilöstöön kuuluvat sairaanhoitajat ja lääkäri luovat kuntoutumisen edellytyksiä terveydenhuollossa. Koulutus- ja kuntoutussektorin (KKS) henkilöstö toteuttaa uusintarikollisuutta ehkäiseviä toimintaohjelmia, päihdekuntoutusta, muuta sosiaalista kuntoutusta, vankilasielunhoitoa sekä järjestää vangeille opiskelumahdollisuuksia. KKS-sektorin virkanimikkeitä on vankilapastori, diakoni, opinto-ohjaaja, liikunnanohjaaja, sosiaaliohjaaja, ohjaaja ja erityisohjaaja. Koulutus- ja kuntoutussektorilla on yhteensä yhdeksän työntekijää.

Valvonta edistää kuntouttavaa toimintaa kontrollin ja päihdevalvonnan keinoin. Vartijat ja rikosseuraamusesimiehet tekevät perhetyötä vastaanottaessaan vankien läheisiä ja

omaisia tapaamisissa, kuljettamalla vankeja tilaisuuksiin ja saatetuille poistumisluvuille ja puoltamalla lomaa kotiin. Työnjohtajat vastaavat työtoiminnasta ja ammatillisten koulutusten toteutumisesta. Henkilöstöä työskentelee vankilan perushuoltoon liittyvissä toiminnoissa. Nämä edistävät kuntoutumista turvaten ruokaan, toimeentuloon ja asumiseen liittyvät perustarpeet lain ja määräysten mukaisesti.

Rikosseuraamusalan toiminnan yhteistyön periaatteen mukaisesti henkilökunta toimii hyvässä vuorovaikutuksessa ja yhteistyössä keskenään, viranomaisten, tuomittujen ja heidän omaistensa sekä vapaaehtoisjärjestöjen, seurakuntien ja muiden sidosryhmien kanssa (Rikosseuraamusalan periaatteet ja strategiat 2010). Vastuualueiden esimiesten ja esittelijöinä toimivien virkamiesten tehtävänä on huolehtia siitä, että asiat valmistellaan huolellisesti ja tehokkaasti yhteistyössä muiden vastuualueiden kanssa (Pelson vankilan työjärjestys 2010).

Yhteistyötä hankaloittavia tekijöitä on kaikkien yhteistyötahojen hyvä tiedostaa ja niistä tulee voida puhua. Yhteistyön esteiksi henkilökunnan taholta ilmeni toimimaton yhteistyö työkavereiden kanssa, salassapitosäännöt, vankilan päiväjärjestys, ennakkoluulot ja aiemmat kokemukset, pitkät välimatkat, lainsäädäntö, asenneongelmat, luottamuspuula, resurssien puute, henkilökunnan välinen tiedottaminen, yhteisen ajan puuttuminen ja yhteydenpito-ongelmat. Yhteistyöntarpeina henkilökunta koki sektoreiden välisen yhteistyön välttämättömäksi. Yhteistyön mahdollisuudeksi koettiin projektit, yhteistyö oppilaitosten, kolmannen sektorin ym. muiden tahojen kanssa, ohjaus oikealle auttamistaholle vankilassa ja siviiliä varten.

Työryhmätyöskentely toteutuu osastokokouksissa, koulutus- ja kuntoutussektorin viikkopalaverissa, sijoittelukokouksissa sekä tapauskohtaisesti sovituihin yhteistyöpalaveri- ja verkostokokouksiin. Oman yksikön yhteisissä palaverissa läsnäoleminen koettiin henkilökunnan taholta yhteistyön mahdollisuudeksi.

Verkosto huomioi ihmisen vastuun omasta ja toisten sosiaalisesta tilanteesta. Yksilön lisäksi työssä otetaan huomioon perhe ja muu verkosto tarpeen mukaan. Verkostotyössä on kyse asiakkaan, perheen, muun lähiverkoston jäsenen ja eri viranomaisorganisaatioiden kohtaamisesta. Puhutaan rajasysteemeistä, kun asiakkaan ja

viranomaisten verkostot muodostavat hetkellisiä yhteistyöverkostoja esimerkiksi, kun vanki valmistelee koevapautta. (Heikkinen-Peltonen, Innamaa & Virta 2008, 129.) Verkostoyhteistyön kirjaamista ohjeistaa Rikosseuraamuslaitos.

Perhe- ja läheistyöhön panostaminen nousi henkilökunnan taholta kehittämisehdotukseksi. Henkilökunnan koulutustarpeeksi perhetyön koulutus ja perhe- ja läheissuhdeväkivaltakoulutus.

3 OHJELMATYÖN TOIMINNOT

3.1 Palveluohjaus ja verkostotyö

Vankilassa palveluiden järjestämiseen liittyvä toiminta on vankilan työntekijöiden tekemää palveluohjausta vankilan ja yhteiskunnan palveluihin, vapautumisen valmistelujen, vapauttamissuunnitelmien tekemisen ja koevapauksien järjestelyiden yhteydessä. Palveluohjauksellista työtä edellyttää myös vangin sijoittuminen vankilan ulkopuoliseen laitokseen ja vapautteen valmentautuminen muun muassa verkostotyön keinoin.

Verkostotyön työskentely on samansuuntaista kuin palveluohjauksessa. Verkostotyötä tehdään koevapauden valmisteluissa, laitossijoittelujen ja vapautumisen valmistelujen yhteydessä. Erityisesti alle 25-vuotiaiden vankien kanssa tehdään moniammatillista yhteistyötä ja verkostotyötä. Yhdyskuntaseuraamustoimistosta käy Pelson vankilassa yhteyshenkilö ehdonalaisvalvontasopimusta tekemistä ja verkostotyötä varten vangin vapautuessa. Verkostoyhteistyön kirjaamisessa noudatetaan rikosseuraamuslaitoksen ohjeistusta.

3.2 Kuntouttavat toimintaohjelmat

Vankilassa kuntouttavaan työhön osallistuvat monet henkilöstöryhmät. Psykososiaalista kuntoutusta järjestetään ryhmä- ja yksilömuotoisesti. Siihen sisältyy uusintarikollisuutta ehkäisevät toimintaohjelmat, päihdekuntoutus ja muu sosiaalinen kuntoutus. Vankien sosiaaliseen kuntoutukseen sisältyvät arjen taidot ja sosiaaliset taidot, perhesuhteiden ylläpitäminen ja kehittäminen sekä vapautumisen valmistelu. Vankien sielunhoito on

osa vankien kuntouttavaa toimintaa. (Rikosseuraamuslaitos 2010 f.) Tiedot vankitietojärjestelmään kirjaa toimintapäätösten ryhmäohjelmien osalta rikosseuraamusesimies tai siihen oikeutettu työntekijä. Kukin vankilan työntekijä kirjaa yksilökohtaisen työn keskustelut rikosseuraamuslaitoksen ohjeiden mukaisesti vankitietojärjestelmään. .

Riski- ja tarveperiaate on ratkaiseva osa kuntoutusprosessia. Kuntoutusohjelmien oikea-aikainen sijoittaminen on tärkeä haaste suunnitelmallisen vankeusprosessin toteuttamiseksi. Kuntouttavat toimintaohjelmat ovat osa sitä kokonaisuutta, jolla pyritään vähentämään uusintarikollisuutta. (Uusintarikollisuuteen vaikuttavat toimintaohjelmat rikosseuraamusalalla 2005.)

Väkivaltarikoksista tuomituille Pelson vankilassa toteutetaan Suuttumuksen Hallinta –ohjelmaa ryhmäkurssina ja yksilötyönä, Omaehtoisen muutoksen –ohjelmaa ja MOVE! –läheissuhdeväkivaltaohjelmaa. Väkivaltarikollisten kanssa työskennellään myös Viisi keskustelua muutoksesta –ohjelman avulla ja lisäksi käydään yksilökohtaisia keskusteluja rikoksiin liittyen.

Suuttumuksen Hallinta –kurssin sisältö on suututtavien tilanteiden tunnistaminen, hallittu kehon kieli, rauhoittavat ajatukset, rentoutuminen, jämäkkä viestintä, arvostelun ja loukkausten käsittely, ryhmän painostuksen käsittely, niiden tilanteiden tunnistaminen jolloin etsii tilaisuutta suuttua, retkahduksen estäminen. Kurssi kestää 18 h ja sisältää 9 kokoontumiskertaa (2 h/krt). Kokoontumiskertoja on 2-3 viikossa 6-8 osallistujan ryhmälle. Opetusmenetelminä käytetään ohjaajan alustuksia, ryhmäkeskustelua, taitojen harjoittelua, toiminnallisia harjoituksia ja kotitehtäviä. (Suuttumuksen Hallinnan opas ohjaajille 2008.)

Kurssille valitaan osallistujia, joilla on todella vaikeuksia hallita suuttumustaan. Kurssilla ei keskitytä päihdeongelmiin. Haastattelussa kartoitetaan motivaatiota, mahdollisuutta osallistua kaikkiin istuntoihin, ryhmätyöskentelytaitoja ja osallistumisesteitä. Osallistujat valitaan riski- ja tarvearvioinnin kautta. Kurssi on tarkoitettu matalan ja keskikorkean uusimisriskin vangeille tai vangeille, jotka ovat osallistuneet muuhun kuntouttavaan ohjelmaan. Ohjelma ei ole tarkoitettu henkilöille, jotka käyttävät aggressiivisuutta tietoisesti saadakseen tahtonsa läpi. Kurssin ohjaajat

valitsevat osallistujat käyttäen apunaan laitoksen henkilökunnan asiantuntemusta riski- ja tarvearvion lisäksi. (Suuttumuksen Hallinnan opas ohjaajille 2008.)

Yksilötyönä sovellettuna Suuttumuksen Hallinta –ohjelman sisältö voi vaihdella asiakkaan tarpeen mukaan. Etuna on joustavuus vangin tilanteiden mukaan. Teemat ovat ohjelman etenemisen runkona. Teemojen sisällä voi harjoitusten järjestystä vaihtaa tai jättää osa pois tarpeen mukaan. Kesto on välillä 5-9 h. (Holopainen ja Lumme 2008.)

Omaehtoisen muutoksen –ohjelman (OMA) tarkoituksena on muuttaa aikuisten väkivaltarikollisten käyttäytymistä. Ohjelman tavoite on muuttaa ajattelutapaa, joka saa henkilön käyttäytymään väkivaltaisesti ja rikollisesti.

OMA- ohjelman keskimääräinen toteutusaika on noin 7 kk (120 h). Suljetun vankilan suositeltava ryhmäkoko on 5-8 vankia. Ohjelmassa mukana olevat vangit osallistuvat kolmeen 75 minuutin mittaiseen istuntoon viikossa. Ohjelma koostuu neljästä askeleesta, jolle kullekin varataan noin 7 viikkoa. Niiden tarkoituksena on antaa OMA-ryhmäläisille askel kerrallaan tarvittavat taidot ja motivaatio, joilla he voivat havaita ja muuttaa väkivaltaiset käyttäytymismallinsa sekä muuttaa niitä riskitekijöitä, jotka saavat heidät käyttäytymään väkivaltaisesti. Perusmenetelminä käytetään ryhmäistuntoja, yksilöllisiä kirjallisia tehtäviä, yksilötapaamisia sekä käytännön harjoituksia sisältäviä istuntoja. (OMA- ohjaajan käsikirja 2011.)

OMA- ohjelman kohderyhmää ovat keskikorkean riskitason väkivaltarikolliset, jotka ovat olleet vankilassa vähintään kaksi kertaa ja joiden rikoshistoriassa on useampia väkivaltarikoksia. Korkean riskitason väkivaltarikollisia voidaan ottaa mukaan sillä edellytyksellä, että väkivaltaisuuden käsittelyä on mahdollista jatkaa ohjelman jälkeen (jatkokuntoutusmahdollisuus). Ohjelma soveltuu myös väkivaltaisille naisille. Seksuaalirikollisille tämä ohjelma ei ole tarkoitettu. Ohjelmalla pyritään vaikuttamaan kyvyttömyyteen hahmottaa omaa väkivaltaista käyttäytymistä, yhteiskunnan vastaisiin ja väkivaltaisiin ajattelumalleihin, tunteiden hallintaongelmiin sekä puutteisiin sosiaalis-kognitiivisissa kyvyissä. (OMA-ohjaajan käsikirja 2011.)

MOVE! on seulova ja motivoiva haastattelu, jonka tarkoituksena on auttaa henkilöä tunnistamaan väkivaltaista käyttäytymistään parisuhteessa. Move havainnollistaa

väkivallan seurauksia ja kannustaa keskustelemaan ja problematisoimaan sitä. Se kannustaa hakemaan asiantuntijan apua. Ohjelmassa informoidaan hoitomahdollisuuksista. Ohjelman tavoitteena on luoda henkilökohtainen jatkosuunnitelma. (Rikosseuraamuslaitos g.)

Move! –ohjelman ensimmäisessä osassa vanki haastatellaan parisuhdeväkivallan tunnistamiseksi. Hänelle tarjotaan mahdollisuutta osallistua ohjelman toiseen osaan. Ohjelman toinen osa sisältää teemaistuntoja. Näiden aikana keskustellaan luottamukseen ja kumppanuuteen liittyvistä asioista, väkivaltaan liittyvistä tunteista, väkivaltaista käyttäytymistä laukaisevista tekijöistä sekä perhe-elämän kapeutumisesta väkivallan seurauksena. Ohjelmassa informoidaan hoitomahdollisuuksista. Puheeksiotto perustuu siihen, että omaa väkivaltaista käyttäytymistään voi oppia hallitsemaan ja että väkivallantekijä on vastuussa käyttäytymisestään. Ohjelmaa on täydennetty narratiivisella ja ratkaisukeskeisellä terapialla. (Rikosseuraamuslaitos 2010 g.)

Pelson vankilassa toimii STOP-yhteyshenkilö. Seksuaalirikoksista tuomituille tarkoitettua toimintaohjelmaa (STOP) toteutetaan Riihimäen vankilassa. Pelson vankilassa on henkilöstöä, joka on koulutautunut seksuaalirikollisten kanssa työskentelyyn. Seksuaalirikoksista tuomittujen kanssa voidaan työskennellä Viisi keskustelua muutoksesta –ohjelman avulla ja keskustella yksilökohtaisesti rikoksiin liittyen.

Lisäksi Pelson vankilassa toteutetaan motivaatiota ja ajattelua kehittävää Cognitive skills –ohjelmaa. Cognitive skills on Kanadassa rikosentekijöille kehitetty ajattelu- ja ongelmanratkaisutaitojen ohjelma. Ohjelma opettaa taitoa pohtia ja arvioida omaa ajatteluaan ja toimintaansa, sen seurauksia ja siten oppia kokemuksesta. Ohjelman tavoitteena on opettaa: 1) ongelmanratkaisutaitoja; tunnistamaan ongelma, löytämään vaihtoehtoiset ratkaisut ja ennakoimaan ratkaisun seurauksia 2) itsekontrollia; pysähtyä ajattelemaan ennen kuin toimii, tunteiden ja käyttäytymisen hallintaa 3) kriittistä ajattelua; tarkastelemaan kriittisesti omia käsityksiään ja huomaamaan ajattelun, tunteiden ja käyttäytymisen vääristymät sekä erottamaan tosiasiat, kuvitelmat ja mielipiteet toisistaan 4) sosiaalisia taitoja; toimimaan erilaisissa vuorovaikutustilanteissa, pyytää apua ja neuvotella 5) luovaa ajattelua; välttämään jäykkiä asenteita, arvioimaan eri vaihtoehtoja, tutkimaan omaa suhtautumista ongelmiin

6) arvojen pohdintaa; tunnistamaan oman arvomaailmansa piirteitä ja tarkastelemaan asioita muista näkökulmista. (Rikosseuraamuslaitos 2010 h.)

Kurssi koostuu 38:sta kahden ja puolen oppitunnin opetuskerrasta. Oppitunnit sisältävät harjoittelua ja erilaisia ongelmanratkaisutehtäviä. Oppitunteja pidetään 2-4 kertaa viikossa. Muuna aikana kurssilaiset voivat osallistua työhön tai muuhun toimintaan. Ohjelman läpivieminen kestää noin 3-4 kuukautta. Oppituntien ulkopuolella on tarkoitus harjoitella ja testata oppimaansa. Harjoittelu vaatii vuorovaikutusta muiden ihmisten kanssa. Käytännön harjoittelun kautta voi oppia toimimaan uudella tavalla. Kurssi on suunniteltu 6-10 hengen ryhmille. (Rikosseuraamuslaitos 2010 h.)

Viisi Keskustelua Muutoksesta – (VKM) yksilöohjelma on sarja keskusteluja, jossa tutkitaan ja vahvistetaan asiakkaan motivaatiota muutokseen. Ohjelma edistää päätöksentekoa siitä, että on oikea aika muuttaa rikollista käyttäytymistä ja päihteiden väärinkäyttöä. VKM - ohjelman taustalla on motivoiva haastattelu (Miller & Rollnick).

VKM antaa haastateltavalle mahdollisuuden tarkastella omaa tilannettaan. Se luo kuvaa haastateltavan muutosmotivaatiosta. Se vahvistaa haastateltavan muutospäätöstä ja toimii rikos- tai päihdeohjelman valmisteluvaiheena. VKM sopii kaikille asiakasryhmille, varsinkin niille, joiden taustalla on päihteiden väärinkäyttö. Se ei sovi asiakkaille, jotka eivät pysty kommunikoimaan Suomen kielellä tai ovat akuutissa psykoosissa tai kärsivät vaikeista psyykkisistä häiriöistä. Keskustelusarjaan kuuluu: Lyhyt valmistautuminen keskusteluihin. Ensimmäinen keskustelu; mitä muutos on? Toinen keskustelu; nykyisen tilanteen myönteiset ja kielteiset puolet. Kolmas keskustelu; tunteet ja arvot. Neljäs keskustelu; ihmissuhteiden merkitys. Viides keskustelu; voimavarat ja tulevaisuus. (VKM –ohjelmakäsikirja 2006.)

3.3 Päihdekuntoutus

Korjaavaan päihdetyöhön kuuluu päihdehoidon akuutti vaihe, katkaisuhoido, lääkehoito ja muu lääketieteellinen hoito sekä kuntouttava jälkihoito. Terveystenhuollon rooli on keskeinen päihdehoidossa.

Päihdekuntoutus on kuntoutuksen tarpeen arviointia, neuvontaa, motivointia kuntoutukseen, retkahdushoitoa, ryhmämuotoisia ohjelmia ja yksilötyötä. Vankiloiden päihdeohjelmat ovat akkreditoituja. Päihdeongelmaiset vangit hyötyvät myös uusintarikollisuutta ehkäisevistä ohjelmista. Ulkopuoliseen laitokseen sijoittuminen ja valmentautuminen vapauten verkostotyön keinoin on myös osa päihdetyötä.

Päihdevalvonta on osa päihdetyötä. Tämä tarkoittaa päihdeettömyyden valvontaa ja päihderikollisuuden estämistä vankilassa. Turvallisuutta lisää se, että henkilökunta tuntee vangit. Näin ongelmiin voidaan puuttua mahdollisimman pian. Päihdetestejä tehdään päihdeiden käyttöä epäiltäessä, päihdekuntoutusohjelmissa ja lupien ehtona. Vankilassa tehdään erityistarkastuksia, joihin osallistuu huumekoira.

Yhteistyön tarpeeksi henkilökunta koki yhtenäisen suhtautumisen päihdesairauteen.

Pelson vankilassa toteutetaan ryhmämuotoisista ohjelmista Kalterit Taakse –kurssia. Yksilöllistä päihdekuntoutusta toteuttavat koulutus- ja kuntoutussektorin työntekijät.

Kalterit taakse® –kurssi on tarkoitettu päihdeongelmaisille ja rikostaustaisille. Sen kesto on 4-6 kuukautta (120 h). Kurssi on strukturoitu hoito-ohjelma. Ohjelmassa keskitytään päihde- ja rikoskierrettä ylläpitävien ajattelu- ja toimintamallien muuttamiseen. Hoito-ohjelma on kehitetty Järvenpään sosiaalisairaalan ja vankiloiden yhteistyönä vankiloiden päihdeohjelmaksi. (Rikosseuraamuslaitos 2010 i.)

Ohjelma sisällön teemoina ovat päihderiippuvuus ja sen seuraukset. Teemoja ovat epäsosiaalisen elämäntavan ilmenemismuodot, riskitilanteet ja päätöksenteon ja jämäkkyiden harjoitukset. Lisäksi opetellaan ongelmanratkaisu ja arkielämän selviytymistaitoja sekä riskitilanteiden hallintakeinoja. Kurssilla kehitetään seuraamusajattelua, opetellaan suunniteltua ajankäyttöä ja kehitetään sosiaalista

tukiverkkoa. Lopuksi pohditaan sosiaalisia arvoja monipuolisten tehtävien avulla. (Rikosseuraamuslaitos 2010 i.)

Menetelminä ovat ryhmäkeskustelut, harjoitukset, yksilö- ja ryhmätehtävät, rooliharjoitukset, luennot, videot ja toiminnallinen yhdessäolo. Menetelmässä käytetään sokraattisen opettamisen tekniikkaa, järjestelmällistä kyselyä, induktiivista päättelyä ja pyritään edistämään itseymmärryksen kasvua. Systemaattisesti esitetään kysymyksiä, jotka rohkaisevat itsenäiseen ajatteluun ja johtopäätösten tekoon. (Rikosseuraamuslaitos 2010 i.)

Yksilökeskeinen päihdekuntoutus mahdollistaa keskustelut vankilan ohjaajien ja muun henkilöstön kanssa päihteettömyyteen ja päihneiden käyttöön liittyvistä asioista ja ongelmista säännöllisesti. Yksilökeskustelut voivat olla päihdeohjelmien jatkohoitoa. Yksilökeskusteluja ovat esimerkiksi VKM-ohjelma, kognitiivinen päihdekuntoutus, päihdeongelmien hoitoon motivointi ja retkahtamisen ehkäisy.

3.4 Muu sosiaalinen kuntoutus

Arkielämän perustaitoja kohennetaan laittamalla ruokaa, huoltamalla vaatteita, opettelemalla huolehtimaan omasta hyvinvoinnista, kodista ja taloudesta sekä hoitamaan erilaisia asioita. Arkielämän taitoja opetetaan kuntouttavilla osastoilla, erillisinä kursseina tai taloushuollon yhteydessä. (Rikosseuraamuslaitos 2010 j.)

Sosiaalisia taitoja ja vuorovaikutusta kehitetään erityisesti perheleireillä. Ne suuntautuvat parisuhteen tai vanhemmuuden tukemiseen tai vuorovaikutuksen kehittämiseen. Perheleirit pidetään ulkopuolisessa paikassa. Leireille haetaan Pelson vankilassa apulaisjohtajan kautta. Perhetyö ja omaisten tuki on perhesuhteiden ylläpitämistä ja kehittämistä. Perhetyötä Pelson vankilassa tekevät ohjaajat, sielunhoitajat, sosiaalityöntekijä, päihdetyöntekijät ja vangin tapaa vastaanottavat vartijat.

Perhetyössä tuetaan ihmissuhteita, jotka ehkäisevät rikollista elämäntapaa. Ohjausta, neuvontaa, selvittelyapua annetaan perhe-elämän pulmissa. Työ on perhe- ja läheistyön tarpeiden kartoitusta ja keskustelua parisuhteen. Teemoina ovat vanhemmuuden,

perheen ja yksin elämisen kysymykset. Menetelminä käytetään verkostokarttaa, sukupuuta, vanhemmuuden ja parisuhteen roolikarttoja, Viisi keskustelua muutoksesta – yksilöohjelmaa ja muita keskusteluja. Omaisia tukeva toiminta on yhteydenpitoa ja ohjausta. Perheleirien ja tapaamisten lisäksi poistumisluvat ja muut tilaisuudet ovat perhetyötä. Pari- ja lähisuhdeväkivallan ehkäisyyn on läheissuhdeväkivalta ohjelma.

Sosiaalityöntekijän tekemä kuntouttava työ on talouteen ja toimeentuloon liittyvä toimintaa. Työ on neuvontaa talouden ja velkojen hoidossa, taloudenhoidon suunnittelussa avustamista, vapautumisen valmistelua ja perhetyötä. Velkayhdyshenkilön tehtävänä on auttaa velkojen selvittelyssä. Henkilökunnan koulutustarpeeksi koettiin velkaneuvonta.

Vankilapastorin ja diakonin tekemä yksilötyö sisältää henkilökohtaisen sielunhoitotyön ja uskonnonharjoittamisen edellytysten ylläpitämisen vankilassa, Jumalanpalvelukset ja muun hengellisen toiminnan. Työ on kriisi- ja perhetyötä. Suomen evankelis-luterilaisista seurakunnista käy seurakunnan työntekijöitä tapaamassa kotiseurakuntansa vankeja. Vapaaseurakunnista vierailee vankilalähetettä. Kirkon päihdetyö on osa vankilan päihdetyötä.

Erityisohjaajat ja ohjaajat tekevät mielenterveyskuntoutusta tarpeen mukaan. Osa ohjaajista on perehtynyt mielenterveystyöhön. Vangin rangaistusajan suunnitelma ja vangin terveyden tarpeet ovat työskentelyn lähtökohta. Alkuvaiheessa vangin kanssa kartoitetaan yhteistyöskentelyn tarve, kuntoutusmotivaatio ja mahdollisuudet osallistua ryhmiin sekä vangin jatkosuunnitelmat. Poliklinikan työntekijöiden näkemykset huomioidaan.

Sekä määräaikaista rangaistusta että elinkautista vankeutta suorittava vanki voidaan tietäen edellytyksin sijoittaa valvottuun koevapauteen vankilan ulkopuolelle enintään kuusi kuukautta ennen ehdonalaista vapauttamista. Vangilta edellytetään päihitteettömyyden ja muiden hänelle asetettavien ehtojen noudattamista koevapauden aikana. Koevapautta varten laaditaan toimeenpanosuunnitelma, johon sisältyy mm. koevapaudessa olevan asuminen ja toimeentulo, toimintavelvoite, päivittäinen toiminta-aika sekä koevapauden valvonta. Koevapauden valvonnasta vastaa vankila. (Rikosseuraamuslaitos 2010 k.)

Monet vangit ovat eläkeläisiä työkyvyttömyyden ja iän perusteella. Heillä on mahdollisuus käyttää kuntoutuksen eri muotoja. Lääkinnällisen, sosiaalisen, ammatillisen ja kasvatuksellisen kuntoutuksen mahdollisuudet kartoitetaan vapautumista valmistellessa.

3.5 Opiskelu, työ ja harrastustoiminta

Pelsolla on mahdollista opiskella kesken jääneitä peruskouluopintoja, korottaa peruskoulun arvosanoja sekä suorittaa lukio-opintoja virtuaalivankilakoulussa. Opetus tapahtuu videoneuvottelulaitteiston välityksellä Oulun vankilasta käsin. Koulutuksen järjestäjä on Oulun aikuislukio. Romanien perusopetukseen on opetushallitus myöntänyt Pelson vankilalle erillisen määrärahan. Romaneilla on usein peruskoulu jäänyt kesken varhaisessa vaiheessa, että opetus vaatii yksilöllistämistä. Tämän koulutuksen järjestää Oulun aikuislukio.

Oppisopimuskoulutusta järjestetään maatalouspuolella, autokorjaamolla, puusepissä ja kiinteistön kunnossapidossa. Oppisopimuskoulutuksena on mahdollisuus suorittaa perus- ja ammattitutkintoja sekä tutkintojen osia. Koulutus on näyttöihin perustuvaa.

Vangit voivat opiskella Kansanvalistusseuran etäopistossa. Opetushallitus on myöntänyt vankilassa opiskeleville (ei peruskoulun jälkeistä koulutusta) opintoseteleitä. Opiskelu on ilmaista. Pelson vankilassa on opiskeltu kieliä (englanti, ruotsi, espanja, latina), yrittäjyyttä, kuvataidetta sekä psykologiaa. Suoritettu korkeakouluopintoja yliopistoissa, kauppakorkeakoulussa ja avoimessa yliopistossa. Vangeilla on mahdollisuus hakeutua toisiin vankiloihin koulutukseen.

Pelson vankilassa järjestää Piippolan käsi- ja taideteollisuusopisto valmentavaa opetusta ja ohjausta VIRIKE 1-kurssilla. Toiminta on tarkoitettu vaikeasti muuhun toimintaan sijoitettaville vangeille.

Toimintakyvyn ja elämänhallinnan ylläpitämiseen ja parantamiseen on työtoimintaa.

Työtoimintapaikkoja ovat keittiö, varusvarasto, kirjasto, pihatyö, rakennustyöryhmä, lampola, navetta, metsätalous, traktoriryhmä, puusepänteollisuus, korjaamo ja osastosiivojan työ.

Vapaa-ajan toiminnot vaihtelevat vuodenajan mukaan ja niistä tiedotetaan erikseen. Mahdollisia toimintoja ovat askartelu, liikuntasalin käyttö, kuntosalilla käynti, lenkkeily, hiihto, kalastus, bänditoiminta (luova virkistystoimintamuoto musiikin harrastajille). Hengellistä toimintaa järjestetään viikko-ohjelman mukaisesti. (Pelson vankilan järjestyssääntö 2010.)

Muita kehittämistarpeita, joita henkilökunnan vastauksista tuli esille, olivat ohjekirjan tekeminen vangeille vankilan käytännöistä, päällekkäisen työn välttäminen, vastuun jakaminen ja jo tehdyn työn kunnioittaminen. Koulutustarpeita oli lisäksi keskustelutaidot ja menetelmäkoulutukset, esim. sukupuu, vanhemmuuden/parisuhteen roolikarttakoulutukset.

LÄHTEET

Painetut lähteet

- Heikkinen-Peltonen, Riitta; Innamaa, Marja & Virta, Marjut 2008 . Mieli ja Terveys. Helsinki: Edita Prima.
- Inkinen, Maria; Partanen Airi & Sutinen, Tiina 2004. Päihdehoitotyö. 1.-3. painos. Tampere: Kustannusosakeyhtiö Tammi, 215.
- Koskisuus, Jari 2004. Eri teitä perille – Mitä mielenterveyskuntoutus on? Edita Helsinki: Prima O, 37-38.
- Lehtonen, Johannes & Lönnqvist, Jouko 2007. Mielenterveys. Teoksessa Jouko Lönnqvist, Martti Heikkinen, Markus Henriksson, Mauri Marttunen & Timo Partonen (toim.) Psykiatria. 5. painos. Jyväskylä: Kustannus Oy Duodecim, 30-31.
- Nurminen, Nina; Ahmavaara, Sini & Niiniskorpi, Matti 2008. Rangaistusajan suunnitelmat - Opas toteutukseen, kirjaamiseen ja arviointiin. Opetusmoniste 1/2008. Vantaa: Rikosseuraamusalan koulutuskeskus.
- Päihdevalvonnan opas 2008. Rikosseuraamusalan käsikirjoja 2/2008. Helsinki: Rikosseuraamusvirasto, 5-9.
- Suuttumuksen Hallinnan opas ohjaajille 2008. Rikosseuraamusvirasto.
- Uusintarikollisuuteen vaikuttavat toimintaohjelmat rikosseuraamusalalla 2005
- Vankeinhoidon päihdestrategia vuosiksi 2005-2006 (2004). Rikosseuraamusalan strategiat.
- VKM –ohjelmakäsikirja 2006. Suomennos ruotsalaisesta BSF Beteende – Samtal – Förädring –ohjelmasta 2007.

Internet –lähteet

Laki rikosseuraamuslaitoksesta 2009/953, 27.11.2009. Viitattu 10.3.2010

<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2009/2009953>

Mielenterveyslaki 1990/1116, 14.12.1990. Viitattu 10.3.2010

<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1990/19901116>

Rikosseuraamusalan periaatteet ja strategiat 2010. Rinki –

risealan yhteinen intranet- verkosto. Viitattu 27.5.2010.

<http://oiva.om.fi/asp/system/empty.asp?P=11457&VID=default&SID=3909778511502>

Rikosseuraamuslaitos 2010 a. Rikosseuraamuslaitoksen toiminta ja talous.

Rikosseuraamuslaitoksen tulossopimus vuodelle 2010.

Helsinki: Rikosseuraamuslaitos. Viitattu 13.5.2010

<http://www.rikosseuraamus.fi/49208.htm>

Rikosseuraamuslaitos 2010 b. Täytäntöönpano. Toiminnot – muu sosiaalinen kuntoutus.

Helsinki: Rikosseuraamuslaitos. Viitattu 13.5.2010

<http://www.rikosseuraamus.fi/5030.htm>

Rikosseuraamuslaitos 2010 c. Rikosseuraamuslaitoksen strategiat. Rikosseuraamusalan ohjelmatyön linjaukset. Helsinki: Rikosseuraamuslaitos.

Viitattu 13.5.2010

<http://www.rikosseuraamus.fi/15158.htm>

Rikosseuraamuslaitos 2010 d. Rikosseuraamuslaitoksen strategia 2011-2020.

Helsinki: Rikosseuraamuslaitos. Viitattu 23.3.2011

<http://www.rikosseuraamus.fi/54002.htm>

Rikosseuraamuslaitos 2010 e. Rikosseuraamuslaitoksen toiminta ja talous.

Rikosseuraamuslaitoksen työjärjestys 28.12.2009.

Helsinki: Rikosseuraamuslaitos. Viitattu 23.3.2011

<http://www.rikosseuraamus.fi/49208.htm>

Rikosseuraamuslaitos 2010 f. Rikosseuraamuslaitoksen toiminnot.

Kuntouttava toiminta.

Helsinki: Rikosseuraamuslaitos. Viitattu 7.1.2010.

<http://www.rikosseuraamus.fi/tulostus/15982.htm>.

Rikosseuraamuslaitos 2010 g. Rikosseuraamuslaitoksen toiminnot.

Kuntouttava toiminta.

Helsinki: Rikosseuraamuslaitos. Viitattu 7.1.2010.

<http://www.rikosseuraamus.fi/tulostus/15982.htm>.

Rikosseuraamuslaitos 2010 h. Rikosseuraamuslaitoksen toiminnot.

Kuntouttava toiminta.

Helsinki: Rikosseuraamuslaitos. Viitattu 7.1.2010.

<http://www.rikosseuraamus.fi/tulostus/15982.htm>.

Rikosseuraamuslaitos 2010 i Rikosseuraamuslaitoksen toiminnot.

Kuntouttava toiminta.

Helsinki: Rikosseuraamuslaitos. Viitattu 7.1.2010.

<http://www.rikosseuraamus.fi/15982.htm>

Rikosseuraamuslaitos 2010 j Rikosseuraamuslaitoksen toiminnot.

Kuntouttava toiminta.

Helsinki: Rikosseuraamuslaitos. Viitattu 7.1.2010.

<http://www.rikosseuraamus.fi/5030.htm>

Rikosseuraamuslaitos 2006 k Valvotun koevapauden tavoitteena edistää vangein sijoittumista yhteiskuntaan. Helsinki: Rikosseuraamuslaitos. Viitattu 23.3.2011.

<http://www.rikosseuraamus.fi/15121.htm>

Vankeuslaki 2006/767, 30.10.2006. Viitattu 13.5.2010

<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2005/20050767>

Painamattomat lähteet

Holopainen, Sonja & Lumme, Taina 2008. Suuttumuksen hallinta –ohjelma

yksilötyöhön sovellettuna. Täydennyskoulutus suuttumuksen hallinta –
kurssin ohjaajille 11.3.2008 Rikosseuraamusalan koulutuskeskus (RSKK).

OMA-ohjaajan käsikirja 2011. Omaehtoisen muutoksen ohjelma.

Uudistettu laitos 2011, toim. Arja Konttila. Englannin vankeinhoidon

käsikirjoista ja tohtori Jack Bushin kirjoituksista muokannut Pertti

Hakkarainen, Rikosseuraamuslaitos, 2003

Pelson vankilan järjestyssääntö 2010.

Pelson vankilan toimintaesite 28.7.2007

Pelson vankilan työjärjestys 2010. Annettu 8.11.2010.

Toiminnot 120-paikkaiselle Pelson vankilalle 1.1.2012. Suunnittelun tilanne 18.8.2009.

Pelson vankilan työryhmän suunnitelma.

TOIMINTASUUNNITELMA TAULUKKOMUODOSSA (AKKREDITOIDUT)

Aikataulu	Kohderyhmä	Menetelmä ja sen kesto	Tavoite	Kuka ohjaa	Tilat	Metodituki
Toteutus 2 kertaa vuodessa/ryhmäkurssi	päihdeongelmaiset vangit, jotka haluavat selvittää suhdettaan päihteisiin.	Kalterit Taakse® -kurssi (120 h 4-6 kk:n ajalla)	päihde- ja rikoskierteen katkaiseminen	3 ohjelmaan koulutettua ohjaajaa (2 ohjaajaa/istunto)	ryhmätila	kouluttajat/vertaistukirinki
Toteutus 2 kertaa vuodessa/ryhmäkurssi	henkilöt, jotka kokevat vaikeuksia suuttumuksen ja/tai vihan tunteen hallinnassa ja joilla hallinnan menettäminen johtaa aggressiiviseen käyttäytymiseen.	Suuttumuksen Hallinta – kurssi (18 h 1-2 kk:n ajalla)	suuttumuksen hallinnan paraneminen	3 ohjelmaan koulutettua ohjaajaa (2 ohjaajaa/istunto)	ryhmätila	kursseittain erikseen sovitto
1 kerta vuodessa/ryhmäkurssi	väkivaltarikoksista tuomitut	Omaehtoisen muutoksen ohjelma (80-100 h 7-8 kk:n ajalla)	väkivaltaista käyttäytymistä aiheuttavan ajattelutavan muuttaminen	3 ohjelmaan koulutettua ohjaajaa (2 ohjaajaa/istunto)	ryhmätila	psykologi, joka tuntee ohjelman
1-2 kertaa vuodessa/ryhmäkurssi	rikoksen tekijät, jotka tarvitsevat ongelman ratkaisutaitoja	Cognitive Skills (85 h 3-4 kk:n ajalla)	opettaa ongelmanratkaisutaitoja, itsekontrollia, kriittistä ajattelua, sosiaalisia ja luovia taitoja, arvojen pohdintaa	3 ohjelmaan koulutettua ohjaajaa (2 ohjaajaa/istunto)	ryhmätila	vankila voi ostaa palvelun kouluttajalta
ympäri vuoden jatkuvana/yksilötyönä	lähes kaikki asiakasryhmät	Viisi keskustelua muutoksesta (6-12 h)	muutosmotivaation vahvistaminen	koulutetut ohjaajat	työhuoneet	kouluttaja
ympäri vuoden jatkuvana/yksilötyönä	vanki parisuhteessa, jossa läheissuhdeväkivaltaa	Move!	auttaa tunnistamaan väkivaltaista käyttäytymistä parisuhteessa	koulutetut ohjaajat	työhuoneet	Viola ry ja kouluttajat
ympäri vuoden jatkuvana yksilötyönä ja/tai ryhmäkurssina	vankiloitten päihdehoito-ohjelmissa retkahtaneet, retkahduksen käsittelyyn ja hoidon jatkamiseen motivoituneet vangit	Ojasta allikkoon-vai takaisin hoitopolulle? Retkahdushoito-ohjelma 2-3 krt/viikko 2-3 viikon ajan	retkahduskokemuksen hoidollinen hyödyntäminen	päihdehoitona koulutetut ohjaajat	työhuoneet	

TOIMINTASUUNNITELMA TAULUKKOMUODOSSA (EI AKKRETTIDUT)

Aikataulu	Kohderyhmä	Menetelmä ja sen kesto	Tavoite	Kuka ohjaa	Tilat	
Virike I- kurssi	vangeille, jotka eivät pysty osallistumaan normaalitoimintoihin	VIRIKE –1 valmentava ja kuntouttava opetus ja ohjaus	toimintakyvyn edistäminen ja ylläpitäminen, kädentaitojen harjoittelu	Piippolan käsi- ja taideteollisuusopiston opettajat	ryhmätila	
tarvittaessa	huumeongelmaiset vangit (matalakynnyksinen ryhmä)	Terve-kurssi (Hyvänä käytäntönä hyväksytty kurssi)	huumeiden käytöstä aiheutuvien tartuntatautien, muiden terveydellisten ja sosiaalisten riskien ja haittojen vähentäminen	kurssiin koulutetut ohjaajat	ryhmätila	
tarvittaessa	masentuneet	Depressiokoulu	masennuksen lieventäminen	2 koulutettua ohjaajaa	ryhmätila	
tarvittaessa	ahdistuneet	Voi ahistus! -ryhmä	ahdistusongelmien voittamisen	2koulutettua ohjaajaa	ryhmätila	
tarvittaessa	mielenterveyskuntoutujat + muut toimintaa tarvitsevat	Mielekäs Päivä –ohjelma (ravitseemus)	parantaa elämänhallintataitoja ja sosiaalista selviytymiskykyä sekä kohentaa elämänlaatua ja toimintakykyä	1-2 koulutettuja ohjaajaa	ryhmätila + opetuskeittiö	
tarvittaessa	mielenterveyskuntoutujat+ muut toimintaa tarvitsevat	Mielekäs Päivä –ohjelma (liikunta)		1-2 koulutettuja ohjaajaa	ryhmätilat + liikuntasali	
tarvittaessa	mielenterveyskuntoutujat+ muut toimintaa tarvitsevat	Mielekäs Päivä –ohjelma (elämänilo)		1-2 koulutettuja ohjaajaa	ryhmätilat	
tarvittaessa	vangit, jotka haluavat lopettaa tupakoinnin	Tupakasta vieroitus –ryhmä (Nicoretten käsikirja)	tupakasta vieroitus muutostamotivaation vahvistaminen	1-2 koulutettuja ohjaajaa	ryhmätila	
ympäri vuoden jatkuvana	naisvangit	Naisten vapaa-ajan ryhmä	arkielämän taidot	1-2 ohjaajaa	ryhmätila opetuskeittiö	